

Komparativní studie školní poradenské činnosti sociálního pedagoga ve střední Evropě

Bc. Monika Matějčková

Diplomová práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Monika MATĚJČKOVÁ**

Osobní číslo: **H09256**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Komparativní studie školní poradenské činnosti sociálního pedagoga ve střední Evropě (Česká republika, Slovenská republika, Polsko)**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti školní poradenské činnosti a sociální pedagogiky.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CICHOSZ, M. Pedagogika spozeczna w Polsce w latach 1945–2005. Rozwój – obszary refleksji i badan – koncepcje. Torun: Wydawnictwo Adam Marszazek, 2006. ISBN 978-83-7441-324-4

ČÁP, D. Výchovné poradenství: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 1.12.2009. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. ISBN 978-80-7357-498-7.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

19. ledna 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

29. dubna 2011

Ve Zlíně dne 19. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 29.4.2011

Monika Matejčková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá komparací školské poradenské činnosti sociálního pedagoga v České republice, na Slovensku a v Polsku. Výzkumným záměrem komparativní studie bylo srovnání možností uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika, jeho činnosti ve výchovném a sociálním poradenství ve škole v závislosti na odlišném pojetí poradenské činnosti ve zkoumaných zemích.

V teoretické části vycházím z historického vývoje sociální pedagogiky v jednotlivých zemích, rolí, kompetencí, možností uplatnění sociálního pedagoga ve školství. Dále pak seznamuji se školním poradenstvím. V praktické části analyzuji legislativu komparovaných zemí týkající se role a činností sociálního pedagoga ve školní poradenské činnosti. Analýza je doplněna o rozhovory se sociálními pedagogy a školním psychologem.

Klíčová slova: profese sociálního pedagoga, sociální pedagog, kompetence, poradenství, školní poradenská činnost, školství, komparace.

ABSTRACT

The thesis deals with a comparison of a social pedagogue counselling in the Czech Republic, Slovak Republic and Poland. The research intention of the comparative study was to confront the possibility of asserting a social pedagogy graduate, his function in the educational and social counselling at school depending on a different conception of the counselling activity in the surveyed countries.

In the theoretical part I prop upon the historic development of the social pedagogy in the particular countries, roles, competences, possibilities of a social pedagogue asserting in education. Then I introduce the school counselling. In the practical part I analyse the legislation of the compared countries which concerns the role and the function of a social pedagogue in the school counselling. The analysis is completed by interviews with two social pedagogues and a school psychologist.

Keywords: profession of a social pedagogue, social pedagogue, competence, counselling, school counselling, education, comparison.

„Každý rodič vychovává své děti, jak nejlépe umí, ale to nemusí znamenat, že dobře.“

Mgr. Milena Mikulková

Děkuji Mgr. Štefanu Chudému, PhD., za odborné vedení mé práce, doporučení a cenné rady.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY V ČR, SR A POLSKU	12
1.1 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA V ČESKÉ REPUBLICE.....	12
1.1.1 19. století	13
1.1.2 Období 1. republiky.....	13
1.1.3 Období od 2. světové války do roku 1989.....	15
1.1.4 Situace od roku 1990 do současnosti	16
1.2 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA NA SLOVENSKU	17
1.2.1 Počátky - 70. léta 20. století	18
1.2.2 Renesance sociální pedagogiky (po roce 1990)	19
1.3 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA V POLSKU.....	20
1.3.1 První fáze rozvoje (1908-1939).....	20
1.3.2 Období po 2. světové válce (1945-1980)	21
1.3.3 80. léta 20. století	22
1.3.4 90. léta a 21. století (současnost).....	23
2 PROFESE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA	26
2.1 KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA	26
2.1.1 Kompetence podle Krause	26
2.1.2 Kompetence podle Bakošové	28
2.1.3 Kompetence – Polsko.....	29
2.2 MOŽNOSTI UPLATNĚNÍ ABSOLVENTA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	31
2.2.1 Sociální pedagog v České republice.....	31
2.2.2 Sociální pedagog na Slovensku.....	34
2.2.3 Sociální pedagog v Polsku	36
2.3 SOCIÁLNÍ PEDAGOG VE ŠKOLE	38
2.3.1 Sociální pedagog ve školství v České republice	38
2.3.2 Sociální pedagog na slovenských školách.....	40
2.3.3 Sociální pedagog ve školství v Polsku	42
3 PORADENSTVÍ VE ŠKOLSTVÍ	44
3.1 ŠKOLSTVÍ A ŠKOLNÍ PORADENSKÝ SYSTÉM	45
3.1.1 Poradenské služby škol v České republice.....	45
3.1.2 Školské zařízení výchovného poradenství a prevence na Slovensku.....	47
3.1.3 Školství a školský poradenský systém v Polsku.....	48
3.2 ÚKOLY SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA VE ŠKOLSKÉ PORADENSKÉ ČINNOSTI.....	50
3.2.1 Sociální pedagog, výchovný poradce, metodik prevence v České republice	50
3.2.2 Sociální pedagog na Slovensku.....	52
3.2.3 Školní pedagog v Polsku	53

3.3	SHRNUTÍ A ARGUMENTY DŮLEŽITOSTI ROLE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA VE ŠKOLE.....	55
II	PRAKTICKÁ ČÁST	57
4	KOMPARACE LEGISLATIVY V OBLASTI ŠKOLNÍCH PORADENSKÝCH SLUŽEB SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA	58
4.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU.....	59
4.2	KVALITATIVNÍ VÝZKUM	59
4.3	TECHNIKY VÝZKUMU	59
4.4	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	60
4.5	ZJIŠTĚNÍ A INTERPETACE VÝSLEDKŮ.....	61
4.5.1	Sociální pedagog jako pedagogický pracovník v školském poradenství	62
4.5.2	Úkoly sociálního pedagoga v poradenství.....	65
4.5.3	Typy školních poradenských zařízení	69
4.5.4	Pracovníci poradenských zařízení	70
4.5.5	Zaměření poradenských služeb ve škole	72
4.5.6	Příjemci služby a spolupráce s dalšími odborníky	73
4.5.7	Ostatní specifika poradenství v komparovaných zemích	74
4.6	ZÁVĚRY KOMPARATIVNÍ ANALÝZY.....	77
4.7	ZÁVĚRY Z ROZHOVORŮ	78
	ZÁVĚR	79
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	80
	SEZNAM POUŽITÉ LEGISLATIVY.....	84
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	86
	SEZNAM OBRÁZKŮ	87
	SEZNAM TABULEK.....	88
	SEZNAM PŘÍLOH.....	89

ÚVOD

O tematiku sociální pedagogiky ve školství jsem se začala hlouběji zajímat na magisterském stupni studijního oboru sociální pedagogika, přestože zájem o poradenství mě provázel už dříve. Myslím si, že místo sociálního pedagoga je právě ve výchovných a vzdělávacích institucích velmi potřebné. To je však stále předmětem diskuzí mezi odborníky. Je velká škoda, že veřejnost o pozici sociálního pedagoga ve školství téměř neví. Velmi častým jevem je např. zaměňování pojmu sociální pedagog s pojmem speciální pedagog.

S novým školským zákonem na Slovensku byla mezi pracovníky školy přijata nová funkce sociální pedagog, proto jsem se zaměřila při promýšlení této práce zprvu na srovnání situace u nás a na Slovensku. Díky studijnímu pobytu v Polsku jsem se rozhodla práci rozšířit i o téma školního pedagoga. Bylo to náročné z hlediska překladu z polského jazyka, přesto to byla práce zajímavá a obohacující. Využila jsem odborných knih z Jagellonské univerzity, kam jsem měla během studia přístup.

Historický vývoj České republiky, Slovenska a Polska se často prolínal, proto se v této práci zaměřuji i na historii sociální pedagogiky v jednotlivých zemích, která predikuje současný stav. Zjišťování současných možností uplatnění sociálního pedagoga ve školství je pro mě nyní aktuální, neboť se chci v budoucnu právě vydat touto cestou.

Důležitost a opodstatněnost sociálního pedagoga v poradenství žákům a v práci s třídou jsem si mohla ověřit v odborné praxi sociálně-pedagogického poradenství a služeb v průběhu studia a psaní této práce.

Práce je součástí řešení grantu GAČR č. 406/09/1220 Determinace a rozvoj kompetencí.

Byla bych ráda, kdybych mohla alespoň touto prací pomoci k objasnění role sociálního pedagoga ve školství, neboť je zde důležitý. Proč a jakým způsobem, se pokusím vysvětlit v této práci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY V ČR, SR A POLSKU

Na začátku této práce se zamýšlím nad historickou podmíněností vývoje sociální pedagogiky, neboť právě ona zásadním způsobem ovlivnila současný stav ve vybraných zemích. Abychom totiž porozuměli a přijali přítomnost, musíme znát souvislosti z minulosti. V Evropě nebyl vývoj sociální pedagogiky rovnoměrný. Poprvé se pojem sociální pedagogika objevil v Německu před více než 160 lety, v Polsku došlo k rozvoji na začátku 20. století, na Slovensku a v Česku ještě později. S tím souvisí i nynější nedostatky v ukotvení tohoto oboru v naší zemi.

Sociální pedagogika jako teoretická věda byla ve 2. polovině 19. století v Evropě ovlivněna nejenom pedagogikou a filozofií, ale především vznikem sociologie. Již Auguste Comte považoval společenskou výchovu jednotlivce v rodině, ale i širších sociálních celcích, za důležitý prostředek socializace člověka (Wroczyński in Hroncová, 2008b, s. 81).

1.1 Sociální pedagogika v České republice

Začátky sociální pedagogiky v našich zemích z hlediska výchovně vzdělávací praxe sahají již do období druhé poloviny 17. století, tj. po období třicetileté války, která s sebou přinesla společensky nežádoucí jevy, jako je chudoba, opuštěná toulající se mládež, krádeže a další. Tyto praktické snahy nacházíme v celé střední Evropě. Přesto stojí za zmínku právě v souvislosti s naší zemí. Podle O. Kádnera patří pedagogika právě do věd s nejdelší závislostí na německých vzorech. V té době šlo o vliv skupin pietistů a filantropistů. Pietisté se zaměřovali na internátní výchovu se začleněním do společnosti, výchovu dívek a vyučování jako výchovné působení, navazovali na myšlenky Komenského. V roce 1694 vznikl v Halle ústav založený A. H. Franckem se řadou zařízení a škol. Na Slovensku byl jeho žákem Matej Bel, v Čechách byli pietismem ovlivněni F. Kindermann a A. Pařízek. Došlo k orientaci na praktický ráz vyučování a sociální péči. I filantropismus, se snahou o zbavení bídy mravní a hmotné, stejně jako pietismus ovlivnil pedagogické myslitele u nás v pozdější době (Kraus, 2008c, s. 122-124).

1.1.1 19. století

V první polovině 19. století nenajdeme mnoho pedagogických prací, který by zasluhovaly větší pozornost. Jde o spisy o vyučování mládeže na venkovských školách, vliv sociálního prostředí na člověka, prosazování vzdělání pro všechny vrstvy obyvatelstva, zlepšení sociálního postavení učitelů, zakládání internátů pro chudé a dívky. Jsou spojeny se jmény Jana Formánka, Bernarda Bolzana, J. E. Purkyně, J. E. Wocela a K. S. Amerlinga. Druhá polovina 19. století je spojována s Herbartovými myšlenkami. František Čupr vyvyšuje význam sociálního úkolu výchovy a praktický význam vzdělání a zakládá ústav v Praze (Kraus, 2008c, s. 126).

Za největšího z našich pedagogů je považován Gustav Adolf Lindner, první profesor filozofie a pedagogiky na Karlově univerzitě v Praze. Právě s jeho jménem jsou v literatuře spojovány počátky české sociální pedagogiky. Důležitým se stalo dílo, které vydává posmrtně jeho žák J. Klika *Paedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním* v roce 1888. Použil zde pojem sociální pedagogika označující různě pojaté stránky pedagogických jevů. Usiluje o demokratizaci výchovy, zpřístupnění škol a vzdělání co nejširšího obyvatelstva, a v neposlední řadě o vysokoškolskou přípravu učitelů. Zařazuje jako první podmínky výchovy mezi kategorie hodné všeobecného zkoumání. Zdůrazňuje sociální cíle výchovy, význam vnějších podmínek výchovy a osvětu mezi dospělými. Je velkou ztrátou, že v koncepci sociální pedagogiky, kterou Lindner započal, nikdo nepokračoval (Klapilová, 1996, s. 8).

Sociální výchovu se dále zabývali vychovatelé a učitelé, kteří se se sociálními nerovnostmi setkávali v každodenním životě, ať už šlo o výdělečnou práci dětí či neshodující se výchova v rodině a ve škole. Názory na socializaci výchovy zdůrazňovali též J. Mrazík, J. Úlehla, J. Černý a M. Červinková-Riegrová (Kraus, 2008c, s. 128-129).

1.1.2 Období 1. republiky

Pedagogika byla v této době vnímána jako praktická oblast psychologie, méně byla spojována se sociologií. Nenajdeme zde výraznou osobnost či zásadní dílo reprezentující sociální pedagogiku, řada prací je z oblasti sociologie výchovy či pedagogické sociologie (Kraus, 2008c, s. 130-134).

Ve 20. a 30. letech názory a koncepce na rozhraní pedagogiky a sociologie najdeme v dílech A. I. Bláhy, S. Velinského, F. Chalupného, V. Vendyše, J. Šímy a dalších (Klapiňová, 1996, s. 10).

Na shody myšlenek Lidnera s Natorpem poukazuje ve studii Sociální pedagogika profesor sociologie Josef Král, který se zabýval vztahem sociologie k psychologii a pedagogice. V roce 1911 uvažoval o vztahu pedagogiky a sociologie profesor Arnošt Inocenc Bláha na stránkách Sociologické revue. O vlivu prostředí na rozvoj osobnosti píše v knize Sociologie dětství, druhá kapitola je nazvána sociologická pedagogika. V této kapitole se zmiňuje o sociální pedagogice orientované prakticky, avšak dodává, že v tomto kontextu je ale každá pedagogika sociální. Všichni mají být nejen vychovávaní, ale i vychovávatelé. Zato Otakar Kádner považuje ustanovení speciální disciplíny pedagogiky jako zbytečné, dokonce škodlivé. Dle něj je jen jedna pedagogika a ta je jak individuální, tak sociální. Pedagogickými otázkami se zabýval i první prezident Československa T. G. Masaryk. Ve svém díle Otázky sociální zdůrazňuje vazbu pedagogiky na společenskou praxi, vzdělání žen, dětské učení chápe jako práci, ne jako hru. Psycholog F. Krejčí zdůrazňuje též vliv prostředí na jedince. Brněnský pedagog Jan Uher založil Volné pedagogické sdružení v Brně a vedl studentskou poradnu. Orientoval se na kulturní a národní pedagogiku. Mezi jeho práce patří Problém kázně, Výchova v rodině a ve škole, Středoškolský student a jeho svět. V institucích věnovaných obtížně vychovatelné mládeži byl činný Josef Kettner. Byl redaktorem časopisu Úchylná mládež (Kraus, 2008c, s. 129-132).

Konkrétních problémů ze života se týkají následující práce, které ale nejsou přiřazené k žádné vědní disciplíně. F. Štampach píše o dětech toulavých, cigánských. M. Cipro vyzdvihuje v této práci nejenom vědeckou úroveň, kterou by mohla být inspirací pro dnešní sociální pedagogiku. Otázkou etnických menšin se zabýval P. Pitter. V meziválečném období byl vychovatelem a učitelem dětí ze špatných sociálních poměrů, v roce 1933 byl pro ně otevřen Milíčův dům v Praze. Ve válečných letech pomáhal německým a židovským dětem. V tomto úsilí pokračoval i po válce v Německu a ve Švýcarsku (Kraus, 2008b, s. 15-16).

Výjimečnou publikací jsou Individuální základy sociální pedagogiky od Stanislava Velinského. Zde se autor pokouší o vymezení oboru a úkolů sociální pedagogiky. V jeho pojetí sociální pedagogika splývá s celou pedagogikou. Otakar Chlup stanovuje v díle Pedagogika

sociální pedagogiku jako vědu normativní s cíli výchovy a sociální dimenzí (Kraus, 2008c, s. 133-134).

1.1.3 Období od 2. světové války do roku 1989

Po roce 1948 je v souvislosti se zákazem sociologie, která je považována za buržoazní pseudovědu, vývoj sociální pedagogiky přerušen. Teprve až v polovině šedesátých let v důsledku obratu socialismu, vznikají sociologická pracoviště a sociální pedagogika by se mohla rozvíjet. Bohužel v sedmdesátých a osmdesátých letech nenajdeme o sociální pedagogice žádná zásadní díla (Kraus, 2008c, s. 135).

Od konce 60. let se u nás sociální pedagogika rozvíjela jako nově obsahově koncipovaný obor s cílem vyřešit rozpor mezi ideologií totalitního státu a vědní disciplínou úspěšně se rozvíjející zejména v Německu (Klapilová, 1996, s. 11).

V roce 1968 došlo v Bratislavě k vydání překladu knihy R. Wroczyňského s názvem Sociální pedagogika. Ani toto dílo však nenastartovalo rozvoj sociální pedagogiky u nás. Možná za to může o rok dříve vydaná publikace Úvod do sociologie výchovy od Karla Gally. Náš přední pedagog se zde zaměřuje především na vývoj sociologie a sociologie výchovy ovlivněné marxismem. Nastiňuje, že socialistická společnost sociální pedagogiku nepotřebuje, naopak by měla rozvíjet sociologii výchovy. I na vysokých školách se začala přednášet sociologie výchovy, ale k vymezení sociální pedagogiky jako disciplíny vůbec nedošlo. Přesto vycházeli publikace na pomezí pedagogiky a sociologie především od sociologů. V roce 1973 se uskutečnil seminář na téma Dítě a jeho sociální prostředí. Pod redakcí J. Štípka vyšel sborník K sociálním výzkumům dětí a mládeže. Sociální pedagogika je zastoupena na několik let jedinou statí B. Krause Sociální prostředí jako výchovný činitel z roku 1985. Jediný pedagog, který se u nás hlásil k sociální pedagogice, byl Milan Přádka. Tento profesor brněnské univerzity se snažil o pozvednutí soc. pedagogiky spolu s O. Balážem na Slovensku. V monografii Výchova a prostředí přináší Přádka informace o sociálně pedagogické problematice v zahraničí, které dosud ještě nebyly zpracovány. Významná je i následující publikace Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí (Kraus, 2008c, s. 135-139).

Do té doby byla v důsledku ideologického dohledu považována škola za instituci odpovědnou ve výsledcích chování. Právě Přádka a Baláž přinesli koncepci, že prostředí převyšuje vliv záměrného výchovného působení při utváření osobnosti. Aby mohla tato disciplína

existovat jako předmět na vysoké škole, zužili obsah sociální pedagogiky, která měla studovat druhy podnětů a způsob jejich uvolňování v určitých typech prostředí. Tak přišla o sociální práci, sociální péči a sociální pomoc (Klapilová, 1996, s. 11).

Zajímavostí v tomto období byl vývoj oboru etopedie, který se v šedesátých letech dostal do rámce speciální pedagogiky. Protože se nerozvíjel v oblasti prevence ani poradenství, pouze ve spojení se školstvím, zůstal okleštěný (Kraus, 2008c, s. 139).

Tento obor zabývající se otázkami péče o sociálně nepřizpůsobivé se později nazýval léčebná pedagogika. V 80. letech se začíná uznávat, že by se měl stát součástí sociální pedagogiky (Klapilová, 1996, s. 13).

1.1.4 Situace od roku 1990 do současnosti

Po revoluci zaznamenala česká sociální pedagogika zásadní zlom. Termín se začíná dokonce objevovat v různých významech, jde o trochu chaotické období.

Kraus vymezil termín sociální pedagogika s oporou o stat' L.Pechy do čtyř významů (Pecha In Kraus, 2008c, s. 139) v roce 1996 :

- jako přístup k nejrůznějším výchovným situacím, k výchovnému procesu; klade jí význam metodologický
- výchovný proces a oblasti pod vlivem prostředí (volný čas, mimoškolní instituce, dětské a mládežnické organizace); považuje ji za pedagogickou disciplínu
- studijní obor na vysokých školách a odborných školách
- vyučovací předmět, ale s neukotveným obsahem

Sociální pedagogiku jako vědní obor se pokouší vymezit řada odborníků od počátku devadesátých let, ale s rozdíly v širší pojetí. První statě na toto téma najedeme u L. Pechy, Z. Mouchy, J. Haškovce, S. Klapilové nebo B. Krause. J. Špičák řeší ve svém skriptu vztahy mezi prostředím, člověkem a výchovou, P. Klíma se orientuje na sociální prevenci. Mezi učební texty patřily Vybrané problémy sociální pedagogiky od Hradečné a kol., Kapitoly ze sociální pedagogiky od S. Klapilové a Kapitoly ze sociální pedagogiky od M. Přadky, J. Faltýskové a D. Knotové. Historickými souvislostmi sociální pedagogiky, koncepcí

a předmětem zájmu v mezinárodních souvislostech se zabýval J. Sekot. K rozvoji této disciplíny přispěl také J. Dočkal svou publikací *Člověk a svět* (Kraus, 2008b, s. 18-19).

Po revoluci vzniklo Sdružení pro sociální pedagogiku a sociální prevenci, které spolu s ostatními sdruženími začalo od roku 1992 vydávat časopis *ÉTHUM* s podtitulem *Bulletin pro sociální pedagogiku*. Sloužil praxi a sociálním pracovníkům, poslední čísla ale vyšla v roce 2003, protože společnost zanikla (Kraus, 2008b, s. 19).

První fakulty, které začaly s vyučováním sociální pedagogiky u nás, byly PF Masarykovy univerzity v Brně s pedagogy D. Knotovou a M. Přadkou, PF Univerzity Karlovy v Praze v čele s M. Hradečnou, PF Univerzity Palackého v Olomouci s S. Klapilovou a PF Univerzity J. E. Purkyně v Hradci Králové s B. Krausem (Bakošová, 2008a, s. 19).

Významnou publikací v koncipování sociální pedagogiky se stala publikace z roku 2001 *Člověk – prostředí - výchova* s podtitulem *K otázkám sociální pedagogiky* od Krause, Poláčkové a dalších. Rozsáhlá publikace s názvem *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí* vyšla v roce 2005, autory byly R. Jedlička, P. Klíma, J. Kořa, J. Němec (Kraus, 2008b, s. 20).

V současnosti pořádají konference na téma sociální pedagogiky, především Masarykova univerzita Brno, IMS Brno, Univerzita Palackého v Olomouci, Univerzita v Hradci Králové a v neposlední řadě i Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

B. Kraus se zaměřuje na typy prostředí. Mezi úlohy řadí: analyzovat prostředí, poskytovat pomoc, přispívat ke zdravému životnímu stylu, reagovat na globální problémy, vytvoření metod sociálně-výchovné činnosti a uplatnění poznatků v praxi. Na oblast poradenství a re-educace se zaměřuje Knotová. J. Němec se orientuje na děti ze sociálně znevýhodněného prostředí a volný čas (Bakošová, 2009, s. 36).

1.2 Sociální pedagogika na Slovensku

Do předhistorie sociální pedagogiky na Slovensku bychom mohli zařadit Samuela Tešedíka, evangelického kněze, učitele a spisovatele, představitel osvícenské filantropické pedagogiky z přelomu 18. a 19. století. Zasazoval se o vzdělání pro všechny a o vzdělávání v jejich práci, které mělo vést ke zlepšení sociální situace chudých. Mezi nejvýznamnější osobnosti sociální pedagogiky patří Juraj Čečetka, první vysokoškolský profesor pedagogi-

ky na Slovensku. Orientoval se především na otázky pedagogické sociologie a sociologie výchovy, ale mnohé problémy ve výchově dětí a mládeže patří i do sociální pedagogiky (Hroncová, 2008a, s. 149-153).

1.2.1 Počátky - 70. léta 20. století

Přestože sociální pedagogika na konci 19. a ve 20. století prožívala v Německu rozvoj, v socialistických zemích stagnovala. Výjimkou bylo Polsko, kde se i přes politickou situaci vyvíjela dál. Sociální pedagogika se na Slovensku rozvíjela především díky zahraničním poznatkům a zkušenostem. Nejvýraznější vliv na vznik sociální pedagogiky na Slovensku měla jak polská, tak německá sociální pedagogika a sociologie. Nesmíme pominout také vliv díla R. Wroczyňského Sociální pedagogika přeloženého do slovenštiny v roce 1968 (Hroncová, 2009, s. 253).

Slovenské sociální pedagogice položil základy profesor O. Baláž, především od 70. let 20. století díky vedení Ústavu experimentální pedagogiky SAV v Bratislavě s oddělením sociální pedagogiky. Přestože dochází k vytváření hraničních disciplín, jako jsou sociologická pedagogika, pedagogická sociologie, sociologie výchovy a sociální pedagogika se společným předmětem člověka v procesu výchovy a vzdělávání v kontextu širší společnosti, prof. Baláž se hlásí právě k sociální pedagogice (Hroncová, 2008a, str. 154-155).

Dílo R. Wroczyňského bylo pro něj motivací k vědecké a výzkumné práci a k publikační činnosti v sociální pedagogice. Inspirací mu byla především díla německých, polských, slovenských a českých autorů, ale i osobní setkání s významnými pedagogy. Nedošlo ke konfrontaci se sociologickými disciplínami z důvodu možného omezení teorií. (Baláž In Hroncová, 2008a, s. 154-155).

Mezi jeho významnou publikaci patří Sociálne aspekty výchovy z roku 1981, kde soc. pedagogiku řadí do systému pedagogických věd a definuje její předmět. Prvním příspěvkem ke vzniku sociální pedagogiky jako hraniční pedagogické vědy v Československu lze považovat příspěvek v časopise Pedagogika z roku 1978 s názvem Sociálna pedagogika v systéme pedagogických vied. Prof. Baláž se aktivně zúčastnil několika konferencí věnovaných sociální pedagogice. Dokonce vyšlo i několik publikací různých autorů píšících o jeho přínosu na poli sociální pedagogiky. Dokonce i nyní jako emeritní profesor stále podporuje mladou a střední generaci při rozvoji nových úkolů sociální pedagogiky. Má řadu následovníků na Slovensku (Baláž In Hroncová, 2008a, s. 158-159).

1.2.2 Renesance sociální pedagogiky (po roce 1990)

Přestože porevoluční vývoj sociální pedagogiky je chaotický stejně jako v České republice, sociální pedagogika se na Slovensku rozvíjí rychleji. Přispívá k tomu nejenom publikační aktivita prof. Baláže na různých konferencích, ale i příspěvky Z. Bakošové v časopise Pedagogická revue a některých zahraničních časopisech. Díky ní se také uskutečnila konference s názvem Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku s vystoupením významných odborníků jako byl Baláž, Bakošová, Ondrejkovič, Kraus, Hroncová a další. Tato konference se věnovala především vztahu sociální pedagogiky a sociální práce a uplatnění sociálního pedagoga v praxi (Hroncová, 2008a, s. 160-161).

Výrazný vliv na dnešní rozvoj sociální pedagogiky má jistě vytvoření sekce sociální pedagogiky Slovenské pedagogické spoločnosti při Slovenské akademii věd v Trnavě. Ta vznikla v roce 2003 díky Z. Bakošové a klade si za cíl, aby se sociální pedagogika prosadila na trhu práce. Z tohoto důvodu se snaží prosadit přijetí sociálního pedagoga v legislativě rezortů ministerstev, vznik časopisu zaměřeného na teorii a praxi, vytvořit terminologický slovník, usilovat o vznik vědeckovýzkumného pracoviště, zařazení sociálního pedagoga v institucích a další úkoly (Bakošová, 2003).

O problémy sociální pedagogiky projevují zájem i profesori sociologie jako P. Ondrejkovič, L. Macháček a další (Hroncová, 2008a, s. 161).

Poslední dobou se sociální pedagogika zaměřuje na ověřování kompetencí soc. pedagoga v praxi a aplikaci na sociálně a mravně narušené děti a mládež (Bakošová, 2009, s. 34).

Jako první vyučující sociální pedagogiky na univerzitě se stala Z. Bakošová v roce 1990 na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Následně se vyučovalo i na PF Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici, na PF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře, později na Fakultě sociálních věd a zdravotnictví Trnavské univerzity v Trnavě, PF Trnavské univerzity v Trnavě. Od roku 1993 se garantem studijní specializace oboru sociální pedagogika stává Bakošová na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě (studijní specializace se po deseti letech ruší). Postupně se tyto specializace zavádí na výše uvedených univerzitách. Na PF Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici dokonce vzniká magisterský studijní obor sociální pedagogiky pod vedením J. Hroncové a na PF Univerzity Komenského Bratislava obor sociální pedagogika - vychovávateľství (Bakošová, 2008a, s. 19-20).

1.3 Sociální pedagogika v Polsku

Počátky sociální pedagogiky v Polsku jsou spojovány s rozvojem sociologie a rokem 1864, kdy proběhla carská rolnická reforma. V tomto období vystoupil do popředí Stanislaw Karpowicz (1864-1921), který vysvětloval výchovu jako umění, v níž zdůrazňoval znalost lidského organismu, probíhajících jevů, účelu změn, k níž by mělo pod vlivem výchovy dojít a metod vedoucích ke splnění úkolu (Karpowicz In Kraus, 2008a, s. 98).

Cichosz (2009, s. 7-8) pojednává o dvou cestách rozvoje sociální pedagogiky v Polsku v důsledku sociálně-ekonomických přeměn na přelomu 19. a 20. století. První souvisí s touhou po nezávislosti polského národa a snahou o duchovní prohloubení ve společenské a vzdělávací oblasti. Druhá cesta rozvoje byla dána vědeckými inspiracemi pro nově vznikající disciplínu uprostřed rozvoje společenských věd.

V historii polské sociální pedagogiky můžeme vysledovat čtyři rozvojové fáze. První fáze připadá na léta 1908-1939 s kontinuitou v letech války 1939-1945. Další fáze od let 1945-1980, kdy po srpnu 1980 dochází k úpadku socialismu. Třetí fází jsou 80. léta 20. století, jde o hledání identity a návrat k prvotním pramenům. Poslední fází jsou 90. léta a přelom století. Je to období nových otázek, nových oblastí zkoumání a dokončení společensko-politické transformace (Kawula, 2009a, s. 49-54).

1.3.1 První fáze rozvoje (1908-1939)

Zásady osvětového systému vytvořil Ludvik Krzywicki (1859-1941), který již ve své době předpovídal vznik mimoškolních institucí pro vzdělávání a zapojení se do kulturního života. Jako zakladatelka sociální pedagogiky v Polsku je v mnoha publikacích uvedena Helena Radlinská (1879-1954), která od německých myslitelů převzala pojem sociální pedagogika. V počátcích se zabývala osvětově výchovnou prací a zapojením národa do kulturního života s důrazem na venkovské obyvatelstvo (Kraus, 2008a, s. 99-100).

V roce 1908 Helena Radlinská ve skriptech jako první formuluje předmět i úkoly sociální pedagogiky. Ve svém životě a v práci vychází z patriotismu a křesťanských zásad. V tomto období se tvoří teoretické základy oboru (Theiss In Ciczkowski, 2009, s. 49-50).

V následujícím meziválečném období 1918-1945 pedagogové vyvozovali východiska pro sociální pedagogiku ze sociologie výchovy. Helena Radlinská jako předmět sociální pedagogiky považovala vlivy prostředí působící na proces výchovy a výsledky výchovy, a ty je

nutno zkoumat a analyzovat v různých situacích. Sociální pedagogika je dle ní interdisciplinární aplikovanou vědou s oblastmi teorie sociální práce, teorie osvěty dospělých a dějiny sociální a osvětové práce (Nowakowa In Kraus, 2008a, s. 101).

Podle Radlinské je výchova složitý a celistvý proces provázející člověka v životě. Odehrává se v prostředí, které lze transformovat neboli plánovitě organizovat, vyhledávat společenské síly, např. osvětová a výchovná činnost, schopné provádět změny k lepšímu. Vyhledávání sil a činitelů sloužících k uspokojení potřeb a vyvážení vzniklých nedostatků v různých oblastech vývoje člověka je nazýváno kompenzací. Procesy transformace a kompenzace patří mezi základní úkoly sociální pedagogiky. Radlinská ve 30. letech prováděla výzkumy školní úspěšnosti žáků z hlediska vlivu prostředí, zda žili ve městě či na vesnici. Z dalších významných osobností tohoto období se jmenujme například Zigmunda Mysłakowskeho, který se zabýval především rodinou a Kazimierza Kornilowicze, který se zaměřil na volný čas dospělých (Kraus, 2008a, s. 101-102).

Do sociálně pedagogické praxe přispěl ředitel Domova sirotků ve Varšavě Janusz Korczak, který byl ale později deportován do vyhlazovacího tábora (Kraus, 2008b, s. 21).

1.3.2 Období po 2. světové válce (1945-1980)

Po 2. světové válce nastává v Polsku rozvoj sociální pedagogiky. Pod vedením Heleny Radlinské vznikla v Lodži první katedra sociální pedagogiky. Díky tomu vznikají první skripta s názvem Zkouška ze sociální pedagogiky (Kraus, 2008b, s. 21).

Komunismus v roce 1949 bohužel katedru a ostatní pracoviště sociální pedagogiky ruší. Až do roku 1957 je sociální pedagogika zrušena a znovuoživení sociálních věd nastává až po smrti Stalina. V tom roce probíhá 1. sjezd sociálních pedagogů a pod vedením Ryszarda Wroczyńskiego vzniká katedra sociální pedagogiky ve Varšavě. V roce 1961 došlo k obnově katedry v Lodži, vedení se po Radlinské ujímá Alexandr Kamiński. Obě katedry přispěly k výraznému rozvoji sociální pedagogiky. Následně vznikají i další katedry sociální pedagogiky. Na univerzitě v Poznani vzniká v roce 1970 Institut sociální pedagogiky v čele se Stanislawem Kowalskim. Dále dochází ke zřízení kateder na Vysoké škole pedagogické v Bydgoszczi v roce 1972 pod vedením Edmunda Trempaly a v roce 1974 na Slezské univerzitě v Katovicích s vedením A. R. Winického. Od roku 1974 vede Stanislaw Kawula Institut sociální pedagogiky na univerzitě v Toruni. Samozřejmě dochází i k rozvoji více pracovišť (Kraus, 2008a, s. 103).

Významné vědecké úspěchy přináší 60. i 1. polovina 70. let. Je vydáno díky aktivitě studentů i přátelů díla H. Radlinské, několik prací R. Wroczyńskiego, A. Kamińskiego a další (Kamiński In Ciczkowski, 2009, s. 52-53).

Mezi významná díla tohoto období patří kniha Úvod do sociální pedagogiky R. Wroczyńskiego z roku 1966, která byla v roce 1968 přeložena do slovenštiny. Jde o významnou ucelenou koncepci sociální pedagogiky, na kterou později navázal dílem Sociální pedagogika (Kraus, 2008a, s. 104-105).

Jak uvádí Kraus (2008b, s. 21), v této knize Wroczyński hovoří o dvou hlavních procesech, a to o profylaxi jako neutralizaci ohrožujících podnětů a zároveň podněcování podnětů žádoucích a dále o kompenzaci, která vyrovnává nedostatky v působení prostředí a ve výchově.

1.3.3 80. léta 20. století

V tomto období dochází k politické i morální krizi. Vznikají další dvě katedry sociální pedagogiky v Olszynie a Zielonej Górze, jsou vydávána další odborná díla (Ciczkowski, 2009, s. 53).

Významná díla ze školního prostředí jsou následující. V roce 1988 vychází učebnice Studie ze sociální pedagogiky od Stanisława Kawuli. Metodologie sociální pedagogiky se zabývá rolí školy v lokálním prostředí, spolupráci školy a rodiny, pedagogickou kulturou rodiny, dysfunkčními rodinami a náhradní rodinou péčí. Edmund Trempala ve své práci Integrovaná výchova v prostředí školy charakterizuje školu jako centrum výchovného působení ve spolupráci s lokálními institucemi. Škola a prostředí je publikací A. Kowalského, kde rozebírá funkce školy plnicí v prostředí. M. Winiarski v knize Integrální výchova a škola v prostředí vidí školu jako klíčovou v celém výchovně-osvětovém systému. Mezi její hlavní funkce řadí uspokojování potřeb dětí a mládeže a spolupráci s mimoškolními institucemi (Kraus, 2008a, s. 106-107).

V tomto období byla rozvíjena i metodologie sociální pedagogiky v několika publikacích. M. Cichosz rozlišuje ve své publikaci 3 směry sociální pedagogiky. Podle H. Radlinské. Jde o směr pečovatelský s pojmy pomoc, péče a poradenství, směr kulturní (kulturně osvětová činnost jako základ sociální pedagogiky) a sociální. Pod sociálním směrem je řazena sociální práce, která je v Polsku chápána jako praktická oblast sociálně pedagogické teorie.

Směr pečovatelský klade důraz na diagnózu případů a spolupráci s odborníky (Cichosz, 2009, s. 159-177).

Kaminski zdůrazňuje přístup aktivizující, klientský k rozvoji osobnosti. Dle J. Wolczyka je nezbytná spolupráce školy a rodiny se zvláštní pozorností k jedincům zasaženým sociálně patologickými jevy. Klade důraz na pregraduální přípravu učitelů v této oblasti. J. Materne se v publikaci Pečovatelská funkce školy zabývá teoretickými i praktickými problémy výchovy ve škole. V závěru knihy dává do souvislosti modely pečovatelské činnosti ve škole s poradenskou funkcí. K plnění této funkce je potřeba připravenost učitelů a kvalifikovaný personál (Kraus, 2008a, s. 108-109).

Sociální pedagogika v Polsku má blízko k sociologii výchovy, z toho důvodu se procesem výchovy a vzdělávání a jeho výzkumu zabývali jak pedagogové, tak i sociologové.

1.3.4 90. léta a 21. století (současnost)

V tomto období se sociální pedagogika nadále rozvíjí do všech započatých směrů, ale dochází znovu k hledání cesty, kterým směrem pokračovat. Přelom 20. - 21. století je období sociálně-systémové transformace. Reformy v roce 1999 přinášejí nové možnosti, ale i obavy. Do popředí se dostává vztah sociální pedagogiky a práce (Mařová-Niklová, 2007a, s. 25).

Dle stati Karguly a Marhulové Hledání paradigmatu sociální pedagogiky jsou aktuální úkoly sociální pedagogiky analyzovat důsledky rozporů mezi výchovou a procesem socializace a rozpravování metod eliminující vlivy ohrožující optimální rozvoj osobnosti. Na důležité pojmy profylaxe a kompenzace je nutno nahlížet ze dvou úhlů: pedagogicko-psychologického a pedagogicko-sociologického (Kraus, 2008a, s. 113).

Mezi stěžejní učebnicová díla této doby patří Sociální pedagogika na konci XX. století (1992), která si klade za cíl reagovat na společenské změny zvláště na sociálně patologické jevy v Polsku. Vychází mnohé učebnice s kapitolami výchovného poradenství, např. Sociální pedagogika s podtitulem Člověk v měnícím se světě v roce 1993 a Formy výchovně pečovatelské práce z roku 1997. Publikace Koncepce sociální pedagogiky se zabývá i křesťanskou výchovou a bere ji jako odpověď na současný stav prázdnoty. V roce 1998 vychází rozsáhlá a podrobná publikace Sociální pedagogika jako akademická disciplína, která obsahuje historii a tradici polské sociální pedagogiky, pojetí hodnot, vybrané sociální pro-

blémy, lokální prostředí a kultura a v neposlední řadě praktickou aplikaci sociální pedagogiky skrze sociální práci (Kraus, 2008a, s. 113-116).

Toto období je bohaté na výzkumnou činnost v sociální pedagogice. Mezi hlavní témata polské sociální pedagogiky patří zkvalitňování rodinného prostředí, život v lokálním prostředí (především rozdíly v městě a na vesnici), profesní problematika sociálních pedagogů, sociálních pracovníků a vychovatelů. Dalším tématem zkoumání je problematika volného času dětí a mládeže a časté zkoumání jejich hodnot (Kraus, 2008a, s. 117-121).

Sociální pedagogika má opravdu významné postavení v pedagogice v Polsku, kde se přizpůsobuje měnícímu se prostředí a podmínkám člověka.

V Polsku se na poli sociální pedagogiky setkáváme s publikacemi zabývajícími se sociální marginalizací, rolí vzdělávání v souvislosti s transformací, resocializací zvláště spjatou s rodinou, péče o děti a mládež, krizová intervence, institucionalizace profese sociálního pedagoga, úloha členů nebo skupin v aktivizaci a rozvoji lokálního prostředí, sociální gerontologie, pedagogika zdraví a zdravotní výchovy, výchovné působení v městském prostředí, změny hodnot a tužeb u mládeže a dospělých. Samozřejmě se zabývá i metodologií a historií sociální pedagogiky v Polsku. Jediné je vydání sedmidílné Pedagogické encyklopedie XXI. století. Dále jsou vydávány tři časopisy se zaměřením na sociální pedagogiku. Čtvrtletník „Auxilium Sociale – Wsparcie Społeczne” vycházející v letech 1997-2005, nyní je z finančních důvodů vydávání pozastaveno. V roce 2001 vznikla „Pedagogika Społeczna”, která od roku 2003 vychází čtvrtletně, je vydávána pod záštitou Skupiny sociální pedagogiky Komise pedagogických věd Polské akademie věd. Od roku 2008 je vydáván čtvrtletník „Auxilium Sociale Novum”. Od devadesátých let je založena Knihovna sociálního pracovníka v nakladatelství ve Varšavě, nyní spadá pod nakladatelství v Katovicích (Radziewicz-Winnicki, 2009, s. 496-502).

Dříve se sociální pedagogika studovala v Polsku jako specializace v pedagogice. Nyní je sama specializovaná do podoborů. Příčiny, které k tomuto přispěly, vycházejí z historické podmíněnosti. Ať již šlo o formování sociální pedagogiky na směr pečující a směr kulturní, který je zmíněn v historii výše, charakter teoreticko-metodický, tak i společenské změny vyžadují nové formy sociální práce, profilaktiky a resocializace. V neposlední řadě jde také o preference studentů studovat dané zaměření oboru (Kawula, 2009a, s. 104-106).

V této kapitole jsem poukázala na vývoj sociální pedagogiky ve třech zkoumaných zemích. Je zde patrné, že na sociální pedagogiku je nazíráno v Polsku, Slovensku a Česku podobně. Je to dáno nejenom společnou historií, ale i blízkostí zemí a překladu publikací. V poslední době je zde patrný vliv setkávání odborníků na konferencích a zveřejňování článků v mezinárodních časopisech.

Přestože za kolébku sociální pedagogiky je považováno Německo, ať už je to dáno vznikem názvu či vymezením teorie, dlouhá historie tohoto oboru je patrná i v Polsku. Od roku 1908 se zde zásluhou Heleny Radlinské sociální pedagogika nepřetržitě rozvíjí až dodnes. Po druhé světové válce se v Polsku sociální pedagogika již studuje na univerzitách jako učební obor. Bohužel vývoj na Slovensku a v Česku je jiný. České země měly lépe nastartováno k rozvoji sociální pedagogiky díky profesoru Lidnerovi už na konci 19. století, nikdo však v jeho díle nepokračoval. Přestože vznikaly různé publikace zabývající se sociálně-pedagogickými problémy nebo o sociální pedagogice, které poukazovaly, že každá pedagogika je sociální, sociální pedagogika jako obor nebyla jasně vymezena. V tomto období nenajdeme žádnou zásadní publikaci, ani žádný odborný ústav. Jako první se hlásí k sociální pedagogice až Milan Přádka v 80. letech 20. století. Paradoxem je situace na Slovensku, kde se sociální pedagogice začíná systematicky věnovat O. Baláž na základě překladu polského díla s názvem Sociálna pedagogika v roce 1968 a následně vzniká sekce sociální pedagogiky SAV v Bratislavě, která ji začíná zkoumat jako vědu. Jako důsledky můžeme rozpoznat rychlé zorientování po roce 1989, vznik samostatného oboru na několika univerzitách a v neposlední řadě i legislativní uchopení profese sociálního pedagoga. Z tohoto důvodu si dovoluji konstatovat, že sociální pedagogika je na Slovensku o několik kroků dále než v České republice.

Radziewicz-Winnicki považuje za nadřazený cíl ve všech třech zemích řádné prozkoumání sociální reality obklopující pedagoga, a to pomocí záměrných preventivních, kompenzačních nebo modernizačních činností (2009, s. 497).

2 PROFESE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA

Profese je spojována s povoláním, ta jej však více specifikuje. Slovo profese je blízké slovu profesionál, jehož chápeme jako odborníka v určité oblasti, oboru. Činnost sociálního pedagoga spadá do oblasti pedagogické a sociální, tzv. pomáhajících profesí, které mají nízkou prestiž a ohodnocení. Od každé pomáhající profese se očekává dodržování konkrétního etického kodexu. Nebudu se zde zabývat těmi podmínkami profese, jako je materiální zabezpečení, interpersonální vztahy a atmosféra na pracovišti, ale samostatným vymezením profese sociálního pedagoga. Tu bohužel nelze jednoznačně formulovat, neboť je velmi široká a chybí jí ukotvení. K definici profese sociálního pedagoga nám ale může pomoci vymezení kompetencí, profilu absolventa tohoto oboru a jeho uplatnění v různých oblastech. V této práci se zaměřuji především na uplatnění ve školství.

2.1 Kompetence sociálního pedagoga

Profesi sociálního pedagoga nemůže dělat kdokoli – musí být na ni odborně připraven. Nejde jen o požadavky vzdělávacího, ale i osobnostního charakteru. Odborník by měl pracovat tak, jak se od něj očekává, eticky a taktně. Jde o pomáhající profesi, která je náročná zvláště přípravou na široké spektrum činností. Uvádím několik typů charakteristik profese sociálního pedagoga a kompetencí, jak je sestavili významní představitelé sociální pedagogiky v jednotlivých zemích.

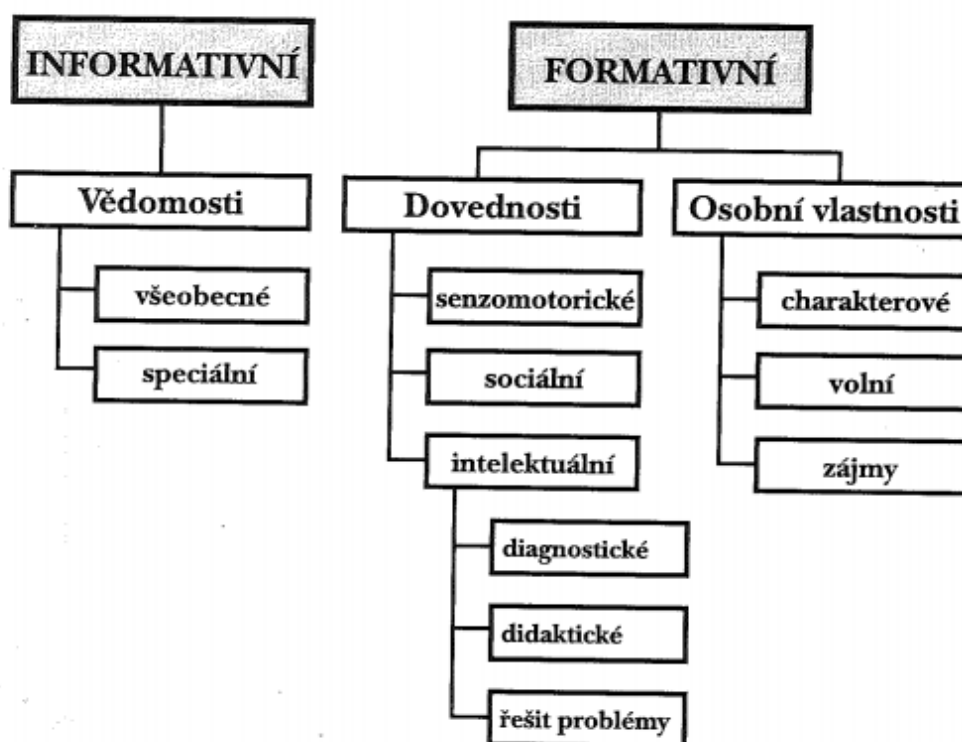
2.1.1 Kompetence podle Krause

Jedním z našich nejvýznamnějších sociálních pedagogů je Blahoslav Kraus, jenž je profesorem na katedře sociální patologie a sociologie na univerzitě v Hradci Králové.

Kraus (2001, s. 34) charakterizuje sociálního pedagoga jako „profesionálního pracovníka, který řídí a organizuje na profesionální úrovni výchovný proces a působí na jiné (děti, mládež a dospělé) ve směru jejich žádoucího optimálního osobnostního rozvoje (především v jejich volném čase) a jednak ve směru integrace, což se specificky týká osob, které se nacházejí v krizové situaci a potřebují odbornou pomoc“.

Kompetence sociálního pedagoga dělí Kraus na dvě části a to na informativní a formativní. Do první části spadají vědomosti širšího společensko-vědního základu, a to obecné pedagogiky, psychologie, sociologie, filozofie, dále pak z oblasti biomedicínké a z oblasti so-

ciální politiky, práce a práva. Vědomosti též musí zahrnovat i speciální pedagogické poznatky jako jsou znalosti ze sociální pedagogiky, pedagogiky volného času, teorie komunikace, a dále z oblasti managementu, personalistiky a teorie oblasti, o kterou se pedagog zajímá. Do formativní části kompetencí náleží dovednosti a osobní vlastnosti. Dovednosti jsou dále členěny na senzomotorické, sociální a intelektuální. Řadíme zde sociální komunikaci, diagnostiku, vedení dokumentace, využívání metod prevence a terapie, asertivní řešení problémů, tvorba projektů a samozřejmě dovednosti v oblasti odborného zájmu. Vlastnosti osobnosti musí splňovat nejen psychické, ale i fyzické předpoklady. Profesionál by měl být vybaven vnímavostí pro životní situace, prostředí, měl by být vyrovnaný, emocionálně stabilní, trpělivý, morálně jednající atd. Velmi potřebná je i schopnost kreativity, asertivního jednání, originality a celková aktivita (Kraus, 2001, s. 35-36).

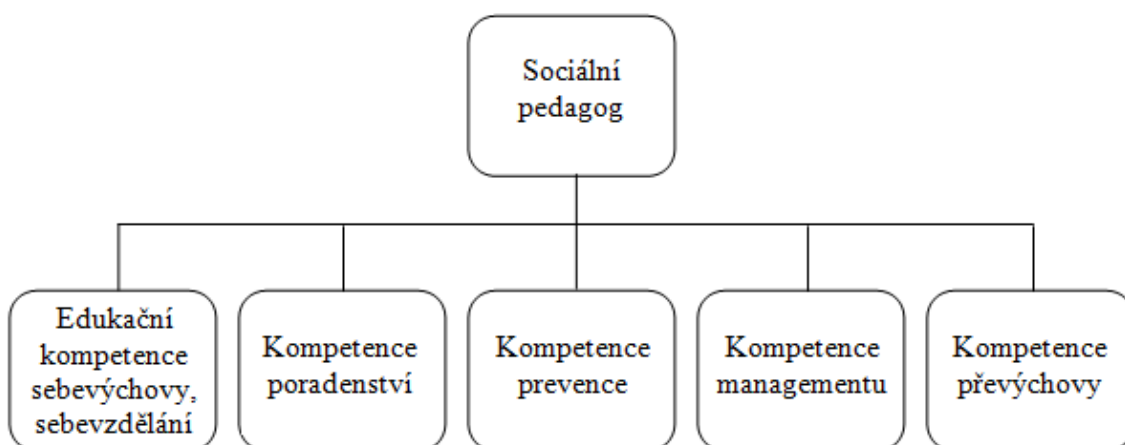
Obrázek 1 Kompetence sociálního pedagoga podle Krause

[zdroj: Kraus, 2001]

2.1.2 Kompetence podle Bakošové

Ve Slovenské republice se profilem sociálního pedagoga zabývá především Zlatica Bakošová, docentka na katedře pedagogiky bratislavské univerzity. Charakterizuje sociálního pedagoga následovně: „Sociální pedagog je odborník, který je teoreticky i prakticky připravený ve vysokoškolském-magisterském studiu oboru pedagogika, filozofického, pedagogického či sociálního zaměření na sociálně-výchovnou činnost. Je odborníkem, jehož všeobecné kompetence spočívají v pomoci a podpoře dětem, mládeži, dospělým, rodičům a jejich podpoře v situacích vyrovnávání deficitu socializace a hledání možnosti zlepšení kvality života prostřednictvím výchovy, vzdělávání, prevence, poradenství“ (Bakošová, 2008a, s. 192).

Vymezení specifických kompetencí sociálního pedagoga můžeme vidět v následujícím schématu (Bakošová, 2008a, s. 193):

Obrázek 2 Kompetence sociálního pedagoga podle Bakošové

[zdroj: Bakošová, 2008a]

Výchovně vzdělávací kompetence představuje teorii sociální pedagogiky, kterou je schopen tvořit sociální pedagog na základě znalostí oboru, účastí na vědeckovýzkumné činnosti a znalostí potřeb praxe při vytváření plánů, metodické činnosti v zařízeních a vzdělávacích projektů pro děti, dospělé, rodiče a jednotlivce, skupiny či komunity. Vychovává děti a mládež v jejich osobnostním růstu skrze podporu osobnostních vlastností a schopností pomáhajícího charakteru, uplatňuje znalosti procesu výchovy. Měl by poznávat osobnost

skrze výchovu, prostředí a komunikaci, sebezdokonalovat se, ale i přijmout své nedostatky. V oblasti sebevýchovy má být vzorem pro ostatní, jak zvládat překážky. Očekává se od něj sebevzdělávání a též podpora v sebevzdělávání pro kolegy, děti a mládež. U převýchovy řeší sociální pedagog jako vychovávatel odklon v mravní oblasti, sociální nebo emocionální poruchy, kriminální činy a závislosti.

Na sociálně-pedagogické poradenství nahlíží jak z psychologických koncepcí, tak z pedagogických teorií. Cílem psychologických koncepcí je pomoci klientům v ujasnění jejich cílů, v sebepoznání, zjistit, v čem je jejich problém a jak je možné jej řešit. Pomocí pedagogických teorií, výchovných situací poskytuje sociální oporu těm, kteří nepotřebují terapii, ale zorientovat se ve vlastní situaci. Sociální pedagog by měl být aktivně naslouchajícím odborníkem a empatickou osobou. Prostřednictvím svých otázek by měl přivádět klienty k pochopení jejich situace. V poradenství nemá nabízet hotové výsledky, ale ukázat klientovi možnosti řešení a jejich důsledky.

Sociální pedagog poskytuje především první a druhý typ prevence. Primární prevence může být realizována formou letáků, poskytování informací nebo ukázek veřejnosti a prací v komunitě. Sekundární prevencí je poskytovat pozitivní vzory chování úzkému okruhu lidí, komunitě, mládeži.

Kompetence managementu je pojímána jako koordinace konzultací u odborníků při sociálních problémech klienta. Na Slovensku můžeme mluvit o usnadnění administrace při nasazení manažera těchto setkání na úřadech práce, sociálních věcí a rodiny nebo v samosprávě měst (Bakošová, 2008a, s. 193-196).

2.1.3 Kompetence – Polsko

V Polsku je situace poněkud jiná, bude vysvětleno dále, a nalézt definici sociálního pedagoga je poněkud složité. Proto zde uvádím definici „pedagogiki społeczne“ (jak je sociální pedagogika nazývána v Polsku) podle Heleny Radlinské. Sociální pedagogika je praktickou vědou, která se rozvíjí ve spojení s vědami humanitními, biologickými a sociálními s etikou, teorií i historií kultury díky vlastnímu nahlížení. Ve stručnosti se zabývá vzájemným vztahem jednotlivce a prostředí, vlivem životních podmínek a kulturních oblastí poskytujících životní hodnoty podle jejich přijetí a podpory nebo přetvářením prostředí člověkem ve jméno ideálu (Radlińska in Kawula, 2009a, s. 30).

Její nástupce R. Wroczynski (in Kawula, 2009a, s. 30) vidí sociální pedagogiku v jiném světle. Sociální pedagogika opírající se o empirické výzkumy analyzuje výchovné sociálně kulturní vlivy, jejichž zdrojem je prostředí anebo stanová pravidla pro organizování prostředí pro potřeby výchovy. Organizováním prostředí chápeme vytváření podnětů výchovně hodnotových nebo kompenzování negativních vlivů. Obě oblasti činnosti jsou spolu úzce spojené.

V Polsku je tradicí, že sociální pedagogika vytváří teorii sociální práce. Tato teorie sociální práce se zajímá o rozpoznávání podmínek, ve kterých je potřebná záchrana, péče, pomoc, zabezpečení a též se věnuje způsobu, jak najít vnitřní síly člověka a uspořádat je v práci pro život (Radlinska in Szatur-Jaworska, 1993).

Povolání sociálního pracovníka, jeho uplatnění v různých institucích a plnění různých úkolů, vyžaduje plnit řadu funkcí, mezi něž patří: diagnostické (identifikace potřeb), plánovací (seskupování plánů pomoci), terapeutické (řízení jednotlivých případů a skupin), vzdělávací (školení spolupracovníků a seberozvoj), administrativní, organizační, koordinátorské (k různým subjektům sociální práce), služby, pečující, rozhodovací, kontrolní, poradensko-informační. Sociální pracovníci by měli disponovat širokými znalostmi a schopností používat metody sociální práce. Musí být komunikativní - snadno navázat kontakt s lidmi, umět mluvit a poslouchat. Měli by být dobrými organizátory, aby mohli koordinovat práci ostatních a samostatně organizovat svou vlastní práci. Dále se očekává, že se budou vyznačovat vnímavostí, trpělivostí a důsledností v činnosti, vnitřní rovnováhou a životním optimismem. Jak obtížné je splnit tyto požadavky, ukazuje častá výměna pracovníku v této profesi (Szatur-Jaworska, 1993).

Základní vlastnosti pomáhající profese diferencuje Woźniak (In Határ, 2009, s. 63) do dvou hlavních kategorií:

- funkcionální vlastnosti, mezi které patří citlivost na lidské problémy, nezaujatost a poctivost, starostlivost a přejícnost, nestrannost a úcta k důstojnosti každého člověka, ochota pomoci, schopnost sebekontroly své činnosti a vztahů k lidem, o které se starám, společenská připravenost, sympatie k lidem, zájem o člověka a jeho problémy, empatie, orientace na aktivizaci klienta a jeho spolupodílení se na řešení vlastních problémů, komunikativnost projevující se v lehkosti navázání kontaktů, schopnost vést rozhovor, vytrvalost a trpělivost v naslouchání, schopnost přesvědčit jiné atd.

□ instrumentální vlastnosti, kam patří organizační schopnosti jako znalost rozpoznávat, diagnostikovat a řešit sociální problémy, svědomitost, systematicčnost a vnitřní disciplína, rozhodování a konsekvence v činnosti přes vytrvalé směřování k vytyčenému cíli, průkaznost, pravost (autentičnost) a pravdomluvnost, osobní zodpovědnost za slova a skutky, svědomitost a důkladnost v práci, nápaditost, aktivnost a tvořivost, vnímavost a sociální představitivost, osobní kultura, duševní pohoda a smysl pro humor, obratnost a diskrétnost, identifikace s vykonávanou profesí apod.

V těchto dvou kategoriích můžeme nalézt jak odbornost, tak schopnosti a osobní, též morální vlastnosti sociálního pedagoga.

Kawula (2009b, s. 655) mezi hlavní směry pedagogické práce ve společnosti řadí diagnostiku, prevenci, kompenzaci a terapii. Hlavní formy práce pečovatelsko-výchovné a kulturní ve společnosti jsou péče a pomoc podporující rozvoj, sociální péče, sociální služba, sociální práce, činnost sociálních pracovníků, pracovníků kulturních, činnost vychovatelů. Metody práce sociálně výchovné: vedení individuálních případů, skupinová práce, aktivizace lokální společnosti. Poradenství jako posílení výchovného prostředí. Dobrovolnictví, nevládní organizace, postpenitenciární pomoc, terénní pracovníci. Programy a modelová řešení.

2.2 Možnosti uplatnění absolventa sociální pedagogiky

Studenti mohou studovat obor sociální pedagogika na několika univerzitách v ČR s různými profilacemi v závislosti na zaměření té které katedry či ústavu nebo podle specializace samotného oboru. Bohužel, ale bez oficiální možnosti profesního statusu oboru. Absolvent sociální pedagogiky získává široký rozhled v mnoha oblastech výchovy a jejího působení v různých typech prostředí. Dříve či později by se měl více specializovat na určitou oblast, o kterou se zajímá a v ní se vzdělávat, ať už samostatně nebo prostřednictvím kurzů, školení, celoživotního vzdělávání, případně se zaměřit na výzkum. Práce v této oblasti sociální pedagogiky by měla navazovat na aktuální potřeby společnosti, proto je kladen důraz na stálé sebevzdělávání a tvůrčí činnost.

2.2.1 Sociální pedagog v České republice

Uplatnění sociálního pedagoga v naší zemi je poněkud problematické. Obor sociální pedagogika, jenž se studuje na univerzitách, je koncipován většinou široce s mnoha možnostmi

uplatnění. V praxi je však situace jiná. Kraus (2008b, s. 205) vytvořil seznam možností uplatnění sociálního pedagoga, které rozdělil do pěti oblastí, především dle jednotlivých rezortů vlády ČR.

1. V rezortu školství, mládeže a tělovýchovy se předpokládá sociální pedagog ve školních klubech, družinách, domovech mládeže, dětských domovech jako vychovatel, v domech dětí a mládeže, ve střediscích volného času, v institucích výchovného poradenství (jako výchovný poradce), v systémech preventivní výchovné péče (jako koordinátor prevence, metodik prevence, pracovník v krizovém centru, ve středisku pro mládež), v sociálně-výchovné a osvětové činnosti pro seniory.
2. V rezortu spravedlnosti se předpokládá uplatnění jako vychovatel v nápravných zařízeních, věznicích, v institutu mediačního a probačního pracovníka. To vše v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče.
3. V rezortu práce a sociálních věcí navrhuje sociálního pedagoga do pozice sociálního asistenta, sociálního kurátora pro mládež, pracovníka v institucích sociálně-výchovné péče o seniory a v ústavech sociální péče.
4. V rezortu vnitra může pracovat sociální pedagog v utečeneckých táborech, okrskové službě a kriminální prevenci.
5. V oblasti církevních, společenských a neziskových organizací má možnost uplatnění především v institucích péče o mládež, nadacích, humanitárních a charitativních organizacích, křesťanských střediscích.

Pokud bychom se podívali do legislativy ČR, je přímé uplatnění absolventa oboru sociální pedagogika užší, ale skrze odborné kurzy má možnost si jej rozšířit.

V oblasti MŠMT v zákoně č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících není sociální pedagog zmíněn jako pedagogický pracovník. Pedagogickým pracovníkem se stává, pokud by pracoval ve funkci vychovatele (uvedeno v § 16), pedagoga volného času (§ 17) nebo jako asistent pedagoga (§ 20). Sociální pedagog nemůže být podle §16 odst. 2 vychovatelem, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve školském výchovném a ubytovacím zařízení nebo v jeho oddělení zřízeném pro děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči. Pokud by chtěl v této vychovatelské oblasti

pracovat, musel by si doplnit vzdělání o speciální pedagogiku na bakalářském stupni nebo prostřednictvím programu celoživotního vzdělávání.

Novela zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. upravuje v § 110 odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka, kterým může být absolvent vyššího odborného nebo vysokoškolského oboru sociální pedagoga. Ve zdravotnických zařízeních ústavní péče je k výkonu povolání sociálního pracovníka při poskytování sociálních služeb nutná odborná způsobilost podle zvláštního právního předpisu. Předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka je též samozřejmostí způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost, kterou jsem uvedla výše.

Pro odbornou způsobilost k výkonu povolání zdravotně-sociálního pracovníka je nutné absolvovat na vyšší odborné škole nebo vysoké škole obor sociálního zaměření a akreditovaný kvalifikační kurz zdravotně - sociální pracovník (§ 10 zákona č. 96/2004 Sb.).

Získání odborné způsobilosti k výkonu povolání jiného odborného pracovníka nelékařských zdravotnických povolání je nutné absolvováním studijního programu uskutečňovaného vysokou školou ve studijním oboru sociálního zaměření (§ 43 zákona č. 96/2004 Sb.).

Sociálně-právní ochranu dětí mohou jen poskytovat osoby, které získaly odbornou způsobilost podle § 49a zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a mají pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Odbornou způsobilost k výkonu sociálně-právní ochrany dětí získávají osoby s ukončeným vysokoškolským vzděláním v oblasti pedagogických a společenských věd zaměřených na sociální péči, sociální politiku, sociální práci, pedagogiku, právo, psychologii, vychovatelství nebo ošetrovatelství atd. Pokud osoby ukončily vzdělání v této oblasti, ale v jiném zaměření, musí absolvovat vzdělávací kurzy v oblasti péče o rodinu a děti v celkovém rozsahu nejméně 100 hodin a praxi (činnost v oblasti péče o rodinu a děti) v trvání nejméně 1 roku (Vašíčková, 2007).

Dle statutu Probační a mediační služby ČR, který je podložený zákonem č. 257/2000 Sb., úředníci a asistenti probační a mediační služby musí pro výkon funkce splňovat základní kvalifikační vzdělávání a další odborné vzdělávání. Základním kvalifikačním vzděláváním pro úředníka je absolvování kvalifikačního vzdělávacího programu v délce 12 měsíců, který zahrnuje teoretickou výuku a praktickou přípravu v oblasti práva, společenských disciplin, sociální práce a komunikačních dovedností, ten je zakončen odbornou zkouškou. Vzdělávání asistentů zahrnuje specializační kurs v délce 6 měsíců, který se zakončuje ově-

řením získaných znalostí a další odborné vzdělávání. Další odborné vzdělávání zahrnuje zejména účast na odborných seminářích a kurzech za účelem udržování a prohlubování znalostí (Statut probační a mediační služby [online] [cit. 2011-04-19]).

Vězeňská služba ČR vyhlašuje výběrové řízení na konkrétní pracovní místa. Právními předpisy stanoveny konkrétní kvalifikační předpoklady, popř. odborná způsobilost, podle typu pracovního místa, např. sociální pracovník, vychovatel (Vězeňská služba České republiky [online] [cit. 2011-04-10]).

V uprchlických zařízeních je požadován sociální pracovník podle odborné způsobilosti dle zákona o sociálních službách, stejně jako v prevenci kriminalistiky i všude tam, kde je ve funkci sociálního pracovníka, což mohou být neziskové organizace různého sociálního zaměření.

2.2.2 Sociální pedagog na Slovensku

Bakošová (2008a, s. 200-201) rozděluje uplatnění profese sociálního pedagoga do několika oblastí. Kromě seznamu uvedeného níže uvažuje o uplatnění sociálního pedagoga všude tam, kde se setkáváme s absencí výchovy.

1. V resortu školství se může uplatnit v následujících institucích.

Mateřská škola: výchovně-vzdělávací a sociální činnost, spolupráce s rodinou a veřejností.

Základní a střední škola: sociální pedagog jako koordinátor prevence, manažer řešení pedagogických situací a situací sociálně-patologických jevů (záškoláctví, násilí), ochránce dětských práv a práv učitelů, koordinátor spolupráce mezi rodinou a školou.

Zařízení pro volný čas ve škole: školské kluby, domovy mládeže, zájmové útvary.

Centrum výchovné a psychologické prevence: výchovná prevence sociálně-patologických jevů, cílevědomá a systematická prevence pro jednotlivé školy.

Pedagogicko-psychologická poradna: výchovné problémy pocházející z rodinného a školského prostředí, sociálně a emocionálně narušené chování dětí v rodině a ve škole, práce s dětmi a rodiči.

2. V resortu spravedlnosti se uplatňují před soudními spory jako mediátoři a probátoři, kteří se podílejí na mimosoudním řešení sporů. Ochrana práv dětí, mládeže, transparentnost v právních procesech. Preventivní a vzdělávací činnost veřejnosti v oblasti právních možností.
3. Resort práce, sociálních věcí a rodiny
Na úřadu práce, sociálních věcí a rodiny: při nedostatečné rodinné výchově a péči, při zanedbávání, týrání a zneužívání dětí, v předrozvodové a porozvodové situaci rodin, v přípravě rodin na adopci a pěstounství, v práci s rodinou drogově závislého dítěte, v případě spáchání trestného činu mladistvého apod.
U zařízení náhradní rodinné výchovy a péče: v přímé výchovné činnosti, ve vzdělávání pracovníků, v sociální práci s biologickou rodinou.
4. V resortu vnitra v oblasti penitenciární a postpenitenciární sociální práce s mládeží v nápravně-výchovných zařízeních, poradenství a komunikace s rodinami. Výchovně-vzdělávací sociální práce s dětmi a rodinami v utečeneckých táborech, pomoc a podpora při hledání pracovních míst, při rekvalifikaci. Tvorba programů a účinných opatření předcházejících páchaní trestných činů a kriminality mladistvých.
5. Resort zdravotnictví
Výchovně-vzdělávací a sociální činnost s dětmi v zařízeních resortu zdravotnictví, komunikace s rodiči, poradenství.
Dětské kliniky, psychiatrické kliniky: preventivní činnost s dětmi a s rodinou, ve které je syndrom CAN, drogová závislost, patologická interakce a komunikace rodičů a dětí. Léčebné domy, rehabilitační zařízení, krizová centra.
6. Resort kultury
Osvěta a propagace předsudkového chování, odkrývání tabuizovaných jevů ve společnosti. Dávat podněty televizním, divadelním a filmovým tvůrcům na propagaci pozitivních modelů chování, funkčních rodin, přátelských či partnerských vztahů. Chránit děti a mládež před mediálním násilím.
7. Jiné organizace: organizace třetího sektoru, dobrovolné a neziskové.

Z předcházejících oblastí uplatnění sociálního pedagoga na Slovensku si můžeme všimnout více možností zaměstnání v oboru. Z důvodu zaměření této práce na školské poradenské služby přiblížím jeho uplatnění ve škole. Opírám se především o zákon č. 245/2008 Z.z. o výchově a vzdělávání, tzv. školský zákon. V § 130 ods. 3 tohoto zákona je mezi složkami systému výchovného poradenství a prevence uveden právě sociální pedagog. Ten vykonává svou činnost ve školách typu podle §27 ods. 2 písm. a) až f) anebo ve školských zařízeních podle § 117 a §120 a ods. 2. Může tedy vykonávat činnost v mateřské a základní škole, na střední škole, ve školách pro děti a žáky se speciálními výchovně-vzdělávacími potřebami, dále ve školském zařízení a ve speciálních výchovných zařízeních. Může se také uplatnit v centru pedagogicko-psychologického poradenství a prevence nebo v centru speciálně-pedagogického poradenství.

Přehled jeho činností ve školství daných legislativou je podrobněji rozpracován v praktické části této diplomové práce.

2.2.3 Sociální pedagog v Polsku

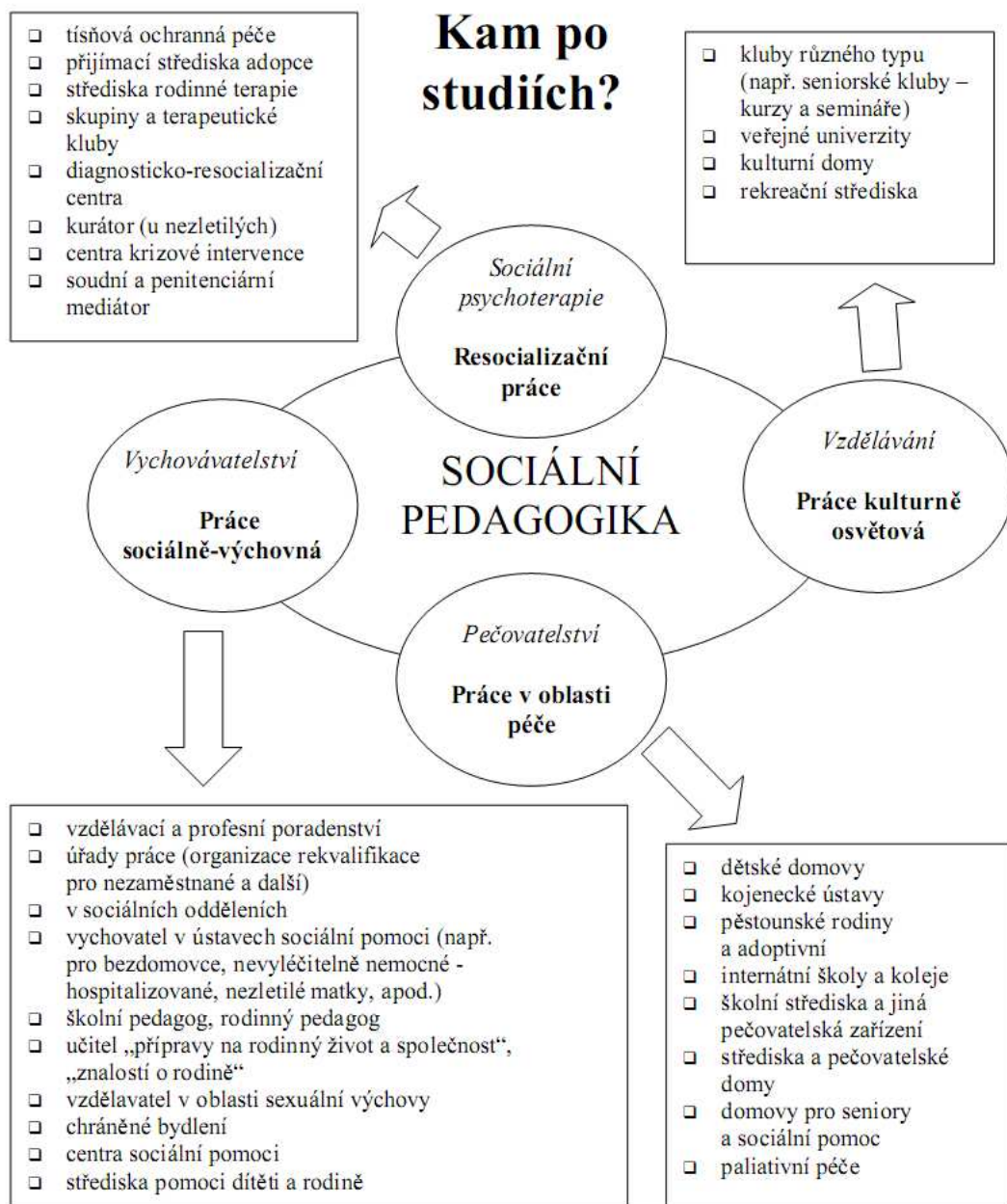
Ve druhé polovině 90. let se v Polsku na většině vysokých škol studovala pedagogika se specializací sociální pedagogika s akcentem na pečovatelství a sociální práci. Tato situace vyplývá z dvacetileté tradice vzdělávání v oborech pedagogiky výchovné péče a kulturně osvětové práce. Později v důsledcích sociální transformace vznikají nové specializace, a to sociální pracovník a též činnost profilaktická a resocializační. Sociální pedagogika tvoří teorii pro pečovatelskou a sociální práci i pro oblast kultury a sociální terapie. Vzdělávání v této oblasti má proto teoreticko-metodický charakter, je zaměřeno na vzdělávání se v konkrétních dovednostech opírající se o teoretické znalosti a empirická studia (Kawula, 2009a, s. 103-105).

Sociální práce a péče se dělí na dva směry: jako úřední práce a práce v osobních sociálních službách. Jako úřední práci rozlišujeme: přerozdělování důchodů (sociální zabezpečení), programy ochrany zdraví, programy vzdělávání veřejnosti, sociální bydlení a zaměstnanost (boj s nezaměstnaností, s bezdomovectvím, prvky pracovní ochrany). Osobní sociální služby se dělí do tří oblastí:

- socializace, resocializace a rozvoj jednotlivců nebo skupin, především problémových;

- terapie, rehabilitace, pomoc a ochrana osob se zdravotním postižením, neplnoletých, pomoc sirotkům, neproletým matkám, osobám provádějícím prostituci;
- zajištění přístupu ke službám, informacím, k poradenství nebo vzdělání, k dalšímu vzdělávání, pomoc při změně odborné kvalifikace (Kawula, 2009a, s. 109).

S. Kawula (2009a, s. 108) uvádí následující specializace sociální pedagogiky s uplatněním v praxi:

Obrázek 3 Specializace v sociální pedagogice v Polsku

[zdroj: Kawula, 2009a]

2.3 Sociální pedagog ve škole

Většina lidí z mého okolí očekává, že jako sociální pedagog budu pracovat ve škole. Bylo by to logické, neboť pedagogem jsem, ale sociálním. Mohla bych namítnout, že náplní sociálního pedagoga není pracovat ve školách, ale vzdělávat a vychovávat. Ano, to sociální pedagog může, ale jiným způsobem než učitel. Aktuální situace sociálního pedagoga ve školství v naší zemi je poněkud jiná než na Slovensku nebo v Polsku. Chci ji nastínit právě v této podkapitole.

Myslím si, že sociálně-pedagogická činnost ve školství je velmi prospěšná. Svědčí o tom také zkušenosti v různých státech.

V současnosti se v prostředí škol se sociálně výchovnou prací můžeme setkat v mnoha zemích světa: v Argentině, Austrálii, Kanadě, Estonsku, Finsku, Německu, Ghaně, Hong Kongu, Maďarsku, Japonsku, Korei, Makedonsku, Mongolsku, Saudské Arábii, Singapúru, na Srí Lance, ve Švédsku, Thajsku, ve Spojených Arabských Emirátech, Velké Británii a USA (Huxtable In Mařová-Niklová, 2007b, s.8).

2.3.1 Sociální pedagog ve školství v České republice

Jak jsem již uvedla v předchozí podkapitole o uplatnění sociálního pedagoga v ČR, podle školského zákona a z něj vyplývajícího zákona o pedagogických pracovnících mohou sociální pedagogové plnit funkci vychovatelů, pedagogů volného času nebo asistentů pedagoga. Tím legislativní výčet uplatnění ve školství a školských poradenských zařízeních končí.

Na základě odbornosti sociálního pedagoga by se mohly nabízet následující možnosti uplatnění ve školství (Mikulková, 2007) :

- předškolní zařízení – práce s rodiči a dětmi
- školní poradenská pracoviště – prevence a řešení sociálně patologických jevů
– primární a sekundární prevence
- školská poradenská zařízení – prevence a řešení sociálně patologických jevů (sekundární prevence) v kontextu práce s rodinou
- školská metodická a vzdělávací zařízení – vzdělávání učitelů
- školská výchovná zařízení – sociálně edukační a aktivizační programy

- externí odborné služby (prevence, poradenství, intervence)
- výzkumná a publikační činnost.

Konkrétně Mikulková (2007) na základě svých dlouholetých zkušeností ve školském poradenském zařízení a nynější soukromé praxe sociálně-pedagogických služeb a poradenství, vnímá sociální pedagogiku jako obor, který rozvíjí dovednosti práce se skupinou a tvoří základ práce a působení třídního učitele.

J. Lorenzová a V. Poláčková (2001, s. 102) píše o specifické formě pomoci, kterou by mohl dětem a dospívajícím nabídnout sociální pedagog ve škole. Vychází tak ze zkušeností z Německa, kde sociální pedagog zajišťuje primární prevenci sociální deviace dětí a mládeže. Může se stát vykonavatelem sociálně-pedagogických úkolů školy ve třech oblastech: v sociální výchově (mimovyučovací aktivity, podpora sociálního učení ve vyučování s důrazem na utváření prosociálních osobnostních rysů), v sociálním poradenství a multi-kulturní výchově.

Sociální pedagogové, stojící mimo školní hierarchii, mohou představovat spojovací článek mezi školou, rodiči a dalšími institucemi jako je oddělení péče o rodinu a děti a oddělení sociální prevence a sociálně-právní ochrany. Sociální pedagog by se potom mohl dostat do role pomocníka a zastánce práv a důstojnosti žáka, mediátora v konfliktech mezi žáky a rodiči, koordinátora s veřejnou správou, iniciátora spolupráce s místními výchovně-vzdělávacími institucemi, organizátora volnočasových projektů a aktivit. Komplexní přístup k výchově žáků ve škole by měl být zajištěn spoluprací sociálních pedagogů s učiteli (Lorenzová, 2001, s. 102-103).

Činnost sociálního pedagoga se naskýtá v oblasti sociální prevence a terapie. Příležitost k prevenci se naskýtá především ve škole, avšak funkce sociálního pedagoga zde není zavedena. Preventivně působit může také vychovatel ve školní družině nebo školním klubu, v domově mládeže, v nízkoprahových centrech, centrech volného času. Sekundární prevenci uplatňujeme především v rámci terénní práce. Terapie může probíhat v zařízeních zmíněných výše a v sociálně-výchovném působení. Sociální pedagog by měl týmově spolupracovat s dalšími odborníky z oblasti sociální práce, zdravotnictví, ale i policie (Kraus, 2008b).

2.3.2 Sociální pedagog na slovenských školách

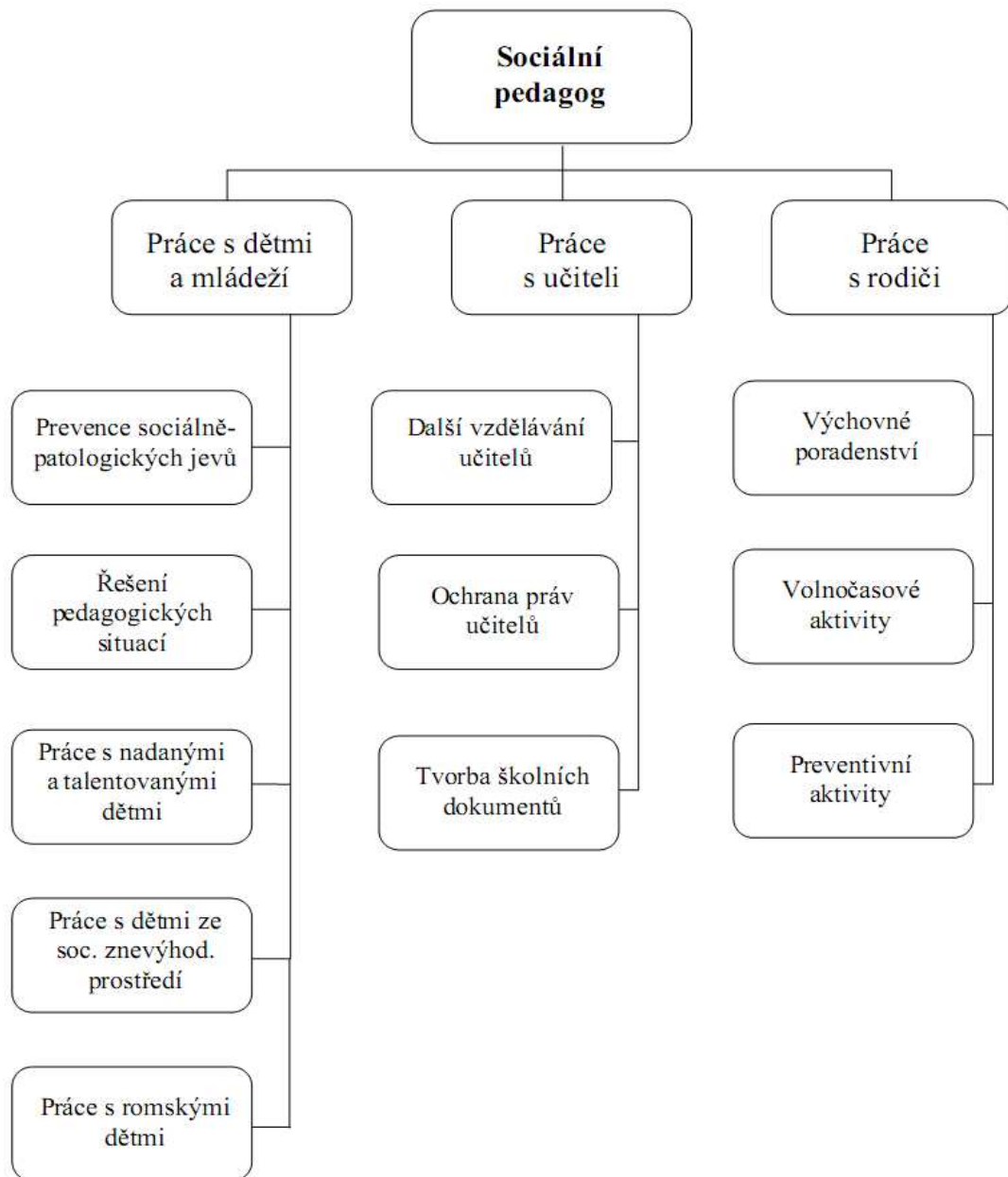
Na otázku, proč má být ve školách zavedena profese sociálního pedagoga, Bakošová (2008a, s. 196) odpovídá:

- je profesionálně vzdělávaný na sedmi fakultách v SR,
- obsah jeho studia zabezpečuje znalost problémů všech stupňů škol včetně didaktických otázek,
- v obsahu studia má kromě pedagogických a sociálně-pedagogických předmětů zařazené i další příbuzné disciplíny jako sociologii, psychologii, sociální práci a filozofii,
- zná praxi škol a jiných výchovně-vzdělávacích zařízení,
- takový odborník může pomáhat rozvíjet a rozšiřovat znalosti učitelů pomáhajícího typu,
- takový absolvent je připravený na tvorbu školních dokumentů včetně školního řádu,
- má vytvořeny návyky kooperativního chování a efektivní komunikace.

Vytvoření místa sociálního pedagoga na každé základní a střední škole je žádoucí z důvodu prudkého nárůstu sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Sociální pedagog by mohl participovat na řešení narůstajícího výskytu sociálních deviací jako je záškoláctví, šikana, prudký nárůst agresivity, drogová závislost, kriminalita a další. Aktuální jsou také otázky romské problematiky. Sociální pedagog jako erudovaný odborník je připravený po stránce teoretické, koncepční a metodické na funkci v oblasti preventivních aktivit (Mařová-Niklová, 2007b).

Sociální pedagogové ze Slovenska vytvořili a nabídli koncepci konkrétního uplatnění sociálního pedagoga ve školství, tudíž nic nebránilo tomu, aby se přijetím nového školského zákona č. 245/2008 Z. z. o výchově a vzdělávání stal sociální pedagog od 1. září 2008 jednou z integrálních složek systému výchovného poradenství a prevence. Hlavní náplní jeho práce se podle školského zákona stala sociální činnost zaměřená na sledování a hodnocení chování dětí metodami, technikami a postupy odpovídajícími současným poznatkům

sociální pedagogiky a stavu praxe, sociálního poradenství, socioterapie a používání diagnostických metod sociální pedagogiky.

Obrázek 4 Druhy práce sociálního pedagoga ve škole

[zdroj: Bakošová, 2008a]

2.3.3 Sociální pedagog ve školství v Polsku

Dle novely zákona ministerstva práce a sociální politiky ze dne 27.dubna 2010 s platností od 1. července 2010 o zařazení profesí a odborníků na trhu práce a jejich oblasti působnosti, patří mezi odborníky výuky a vzdělávání mimo učitelské profese: didaktik multimediálních aplikací, knihovník, konsultant, logoped, externí učitel, psycholog, specialista pedagogické terapie, učitel v mimoškolních institucích, pedagog kulturní animace, školní pedagog, specialista na vzdělávací management, vychovávatel ve vzdělávacích, výchovných a pečovatelských institucích, přednášející na kurzech (edukátor, trenér), ostatní specialisti vyučování a výchovy jinde neklasifikovaní.

Právě školní pedagog působí v Polsku ve školských poradenských službách, přesný název v polském jazyce zní pedagog szkolny. Absolvent oboru sociální pedagogika s různou specializací, jak je uvedena v předcházející kapitole, může pracovat ve školství na základě přijetí ředitelem, který již rozhoduje, koho na jakou pedagogickou funkci potřebuje, neboť přesné vymezení těchto specialistů výchovy není v legislativě.

Nenechme se zmýlit, název pedagog se právě v polském školství užívá jen u školního pedagoga, ne jako u nás, kde je pedagogem jakýkoli učitel.

V současné době probíhá v Polsku rozsáhlá školní reforma. Týká se velkých změn ve školství, ale i poradenských služeb. Dříve podle nařízení Ministerstva národního vzdělávání o zásadách poskytování a organizaci psychologicko-pedagogické pomoci z roku 2003 udíleli psychologicko-pedagogickou pomoc pedagog, psycholog a logoped, případně profesní poradce. Profesní poradce se podobá funkci výchovného poradce v českých školách. Ale podle nového nařízení je přenášena zodpovědnost za poradenství především na učitele a vychovatele.

Kvalifikace učitelů a specializovaných pedagogických pracovníků jsou obsaženy v zákoně ze dne 26. ledna 1982 v Učitelské listině. Tento zákon se vztahuje na učitele, výchovné pracovníky a jiné pedagogické pracovníky pracující ve veřejných školách, školách a institucích, vzdělávacích institucích, institucích odborné přípravy učitelů, v nápravných zařízeních, ubytovnách pro nezletilé a v rodinných diagnosticko-konzultačních centrech působících v rámci zákona ze dne 26. října 1982 o mladistvých, a na veřejných vysokých školách sociální práce. Zákon se též vztahuje na jmenované nebo kvalifikované učitele zaměstnané

na pozicích, kde je nutná pedagogická kvalifikace. Je doplňován novelizovanými nařízeními o kvalifikaci učitelů.

Přesné kvalifikace učitelů ve školách najdeme v nařízení ministerstva národního vzdělávání ze dne 12. března 2009. Obecně může být učitelem absolvent magisterského stupně vzdělání se specializací do předmětu, který učí. Ve školních internátech může být vychovatelem ten, kdo má vysokoškolské vzdělání jakéhokoli směru a má pedagogickou přípravu nebo má učitelské vzdělání v jakémkoli oboru. Učitelem-pedagogem může být osoba s ukončeným magisterským vzděláním v pedagogickém směru se specializací odpovídající absolvovaným předmětům. Je důležité upozornit, že pedagoga zaměstnává ředitel školy a ten rozhoduje o tom, zda vzdělání pedagoga odpovídá pozici, na kterou bude přijat.

3 PORADENSTVÍ VE ŠKOLSTVÍ

Poradenství je oblast, která se poslední dobou stále více a rychle rozvíjí. Známe různé druhy poradenství od vztahového až po finanční. V naší zemi již za doby Československé socialistické republiky existovala poradenská pracoviště, ze kterých později vznikaly pedagogicko-psychologické poradny, které dnes úzce spolupracují s jednotlivými školami. Okruh odborných pracovníků v těchto zařízeních se zvyšuje nejen s rostoucími problémy a oblastmi řešení. S rozvojem výchovných a sociálních služeb se také zkvalitňují služby poradenské.

Poradenství je „proces pomáhání, ve kterém má poradce snahu podpořit růst, rozvoj, zralost a lepší uplatnění klienta tak, aby se efektivněji orientoval ve světě a vyrovnával se s životem“ (Gabura, 1995, s. 13).

Když hovoříme o školním poradenství, nazýváme jej pedagogicko-psychologické poradenství. To má za cíl odborně pomáhat dětem a mládeži ve školních a osobních problémech. Aspekt psychologický směřuje k osobním a rodinným problémům dítěte, pedagogický aspekt je zaměřen na procesy učení, výchovy a vyučování. Vzájemně se překrývají, ale oba ovlivňují školní život (Gabura, 1995).

Při řešení problémů využívá školní poradenská psychologie následující postupy (Vágnerová, 2005):

1. diagnostika

Posuzuje úroveň schopností, znalostí a dovedností dítěte, sebehodnocení, motivace, zvládnání nároků školy, zjišťuje nežádoucí vlivy, návyky a způsoby chování. Analyzuje vztahy v rodině, výchovný přístup, požadavky rodičů na dítě, posuzuje a hodnotí vztahy ve třídě.

2. náprava a pomoc

Opatření vedoucí k řešení problémů mohou mít podobu doporučení vhodné strategie chování nebo intervence zaměřené na zlepšení stavu. Využívají se k tomu konzultační, intervenční a terapeutické techniky. V případě potřeby se poradce zabývá celou rodinou. Konzultace s učiteli jsou velmi cenné, chování dítěte je hodnoceno v jiné situaci, než běžně v prostředí domova. Intervence mohou být krátkodobé, ale i dlouhodobé, opakované.

3. prevence problémů

Zde rozlišujeme primární prevenci, která problémům předchází, sekundární, která minimalizuje rozvoj potíží a jejich zhoršování, a nakonec terciární prevenci, která již eliminuje rozvinuté potíže.

3.1 školství a školní poradenský systém

V následujících podkapitolách objasňuji školní poradenské systémy v jednotlivých zemích. Vycházím především z legislativy, která se právě v několika posledních letech v těchto státech rychle mění. V Polsku se zprvu zaměřuji na školství a školy, neboť jsou zde jisté rozdíly ve školním systému oproti Slovensku nebo České republice. Poradenské služby mohou zajišťovat přímo školy, které na ně vyhrazení odborníky či učitele vzděláním v této oblasti nebo jsou zajišťovány poradnami, poradenskými centry, jež nabízejí své služby školám. Služby jsou nabízeny jak školským pracovníkům – učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům, tak žákům a jejich rodičům.

3.1.1 Poradenské služby škol v České republice

Právním východiskem pro legislativní rámec poradenských služeb ve školství je školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Prováděcím předpisem podle § 121 ods. 1 a § 123 ods. 5 školského zákona je vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Poradenské služby jsou poskytovány dětem, žákům, studentům, jejich zákonným zástupcům, školám, školským zařízením ve školách a ve školských poradenských zařízeních.

Podle § 7 ods. 1 vyhlášky 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních ředitel školy zabezpečuje tyto služby zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Tito spolupracují s třídními učiteli, učiteli výchov, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poskytování poradenských služeb ve škole může být též zajišťováno školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem.

Obsahem poradenských služeb je dle vyhlášky 72/2005 Sb. činnost přispívající k:

- a) vytváření vhodných podmínek pro zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj žáků, pro rozvoj jejich osobnosti před zahájením vzdělávání a v průběhu vzdělávání,

- b) naplňování vzdělávacích potřeb a rozvíjení schopností, dovedností a zájmů před zahájením a v průběhu vzdělávání,
- c) prevenci a řešení výukových a výchovných obtíží, sociálně patologických jevů a dalších problémů souvisejících se vzděláváním a s motivací k překonávání problémových situací,
- d) vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů integrace žáků se zdravotním postižením,
- e) vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšího profesního uplatnění,
- f) vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce pro žáky, kteří jsou příslušníky národnostních menšin nebo etnických skupin,
- g) vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce pro žáky nadané a mimořádně nadané,
- h) rozvíjení pedagogicko-psychologických a speciálně pedagogických znalostí a profesních dovedností pedagogických pracovníků ve školách a školských zařízeních,
- i) zmírňování důsledků zdravotního postižení a prevenci jeho vzniku.

Školskými poradenskými zařízeními jsou pedagogicko-psychologická poradna a speciálně-pedagogické centrum. Poradna poskytuje služby pedagogicko-psychologického poradenství, speciálně pedagogického poradenství a pedagogicko-psychologickou pomoc při výchově a vzdělávání žáků. Centrum poskytuje poradenské služby žákům se zdravotním postižením a žákům se zdravotním znevýhodněním integrovaným ve školách a školských zařízeních nebo ve školách, třídách, odděleních či studijních skupinách s upravenými vzdělávacími programy, žákům se zdravotním postižením v základních školách speciálních a dětem s hlubokým mentálním postižením. Konkrétní činnosti poradny a centra je možno najít ve vyhlášce. Činnost pedagogicko-psychologické poradny a speciálně-pedagogického centra je poskytována ambulantně na pracovišti poradny nebo návštěvami pracovníků ve školách a školských zařízeních, u žáků se zdravotním postižením případně v rodinách nebo zařízeních (Vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Poradenské služby jsou zaměřené na prevenci školní neúspěšnosti, primární prevenci sociálně-patologických jevů, kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volby vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění, od-

bornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním, péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků, průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s neprospěchem a vytváření předpokladů pro jeho snižování a metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálně-pedagogických poznatků a dovedností do vzdělávací činnosti školy (Čáp, 2009).

Pro operativní poskytování kvalitních školních poradenských služeb přijalo MŠMT Koncepti poradenských služeb poskytovaných ve škole č.j. 27317/2004-24, jež definuje základní charakteristiku poskytovaných služeb. Od rozdělení rolí, týmové spolupráce pracovníků poradenských služeb, konkretizace činností, přes prostory a vybavení pracovníků, časovou dostupnost až po podmínky vedení dokumentace.

3.1.2 Školské zařízení výchovného poradenství a prevence na Slovensku

Základní školskou legislativou na Slovensku je zákon č. 245 /2008 Z.z. o výchově a vzdělávání (školský zákon), kde je v § 130 je specifikováno školské zařízení výchovného poradenství a prevence. V takovém zařízení je vykonávána především psychologická, pedagogická a speciálně-pedagogická činnost včetně logopedické a léčebně pedagogické činnosti a sociální činnost. Ty jsou zaměřeny na optimalizaci výchovného, vzdělávacího, psychologického, sociálního a kariérového vývoje dětí od narození po ukončení přípravy na povolání. Specifická péče je věnována dětem se speciálními výchovně-vzdělávacími potřebami. Mezi základní složky systému výchovného poradenství a prevence patří centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence a centrum speciálně-pedagogického poradenství. Dalšími složkami jsou odborní pracovníci. Tyto složky jsou organizačně a obsahově propojené. Spolupracují především s rodinou, školou, školským zařízením, zaměstnavateli, orgány veřejné správy a občanskými sdruženími.

V zákoně č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zaměstnancích a odborných zaměstnancích jsou podle §19 odbornými zaměstnanci psycholog a školský psycholog, školský logoped, speciální pedagog, školský speciální pedagog, terénní speciální pedagog, léčebný pedagog a sociální pedagog. Následně jsou popsány činnosti každého odborníka, v § 24 je specifikována činnost sociálního pedagoga.

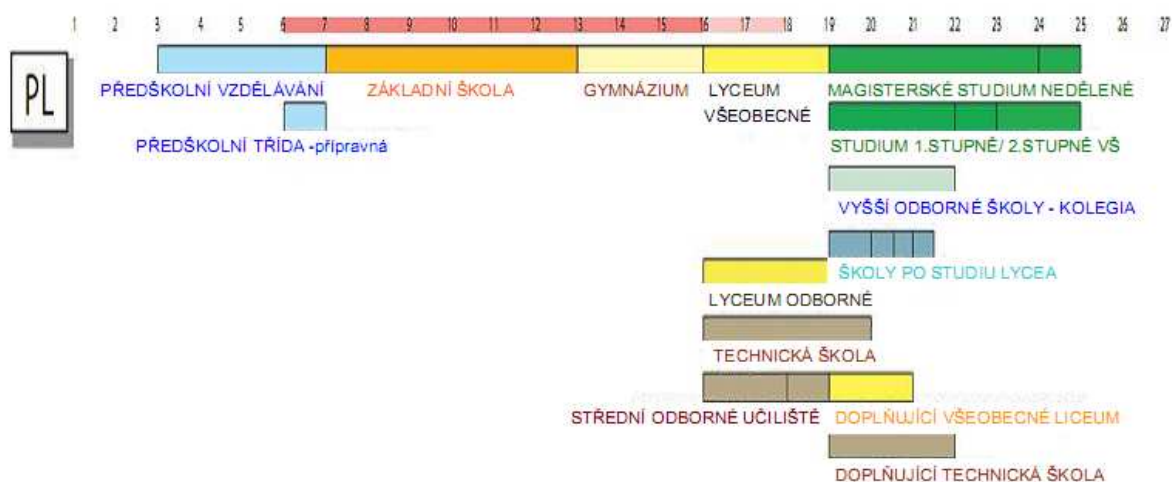
Vyhláška Ministerstva školství č.325/2008 Z.z. o školských zařízeních výchovného poradenství a prevence navazuje na školský zákon a stanoví způsob organizace poradenských

zařízení, personální a materiálně-technické zabezpečení a vytváření dalších pracovišť. Jsou uvedeni pracovníci, kterým centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence a centrum speciálně-pedagogického poradenství metodicky usměrňuje činnosti. Dále jsou zde podmínky vytváření úseků centra speciálně-pedagogického poradenství.

3.1.3 Školství a školský poradenský systém v Polsku

Školský systém v Polsku se od našeho poněkud liší, proto zde uvádím tabulku s druhy škol a volným překladem názvů jednotlivých škol z polského jazyka. Pro účely této práce se budeme především zabývat základním a středním vzděláním, kde je zaměstnán školní pedagog.

Děti v Polsku nastupují na základní školu v sedmi letech, výjimečně dle rozhodnutí psychologicko-pedagogické poradny v šesti letech. Na základní škole se učí pouze 6 let, následně po zkoušce kompetencí přechází na gymnázium, které je chápáno jako 1.stupeň středního vzdělávání, avšak je povinné. Druhý stupeň středního vzdělávání tvoří technické školy nebo tzv. lycea, kde je studium zakončeno maturitou. Pokud si vyberou odborné učiliště a chtějí maturovat, je nutno doplnit si vzdělání lyceem nebo technickou školou. Tzv. kolegia jsou vyšší odborná studia týkající se tří oblastí: pedagogiky, cizích jazyků a sociální práce. Po dokončení studií získávají studenti diplom. Vysokoškolské vzdělávání již pak probíhá podobně jako v České republice.

Obrázek 5 Školský systém v Polsku

[zdroj: Organizacja systemu edukacji w Polsce [online]]

V Polsku najdeme 559 veřejných psychologicko-pedagogických poraden, z toho 29 speciálních. Mezi jejich úkoly patří zejména pomoc dětem, mládeži, rodičům i učitelům v problémech s učením, v řešení poruch chování, často spojených s drogami či alkoholem, terapie vývojových poruch a profilaktyka závislostí. Druhou oblastí činnosti je poradenství při výběru školy. Některá centra mají pravomoc vydávat osvědčení, např. rozhodnutí o potřebě speciálního vzdělávání. Školy mohou zaměstnat školní pedagogy, psychology, logopedy, kteří řeší individuální či školní problémy a konflikty (Organizacja systemu edukacji w Polsce [online] [cit. 2011-03-10]).

Podle školského zákona art. 2 ods. 4 zahrnuje vzdělávací systém psychologicko-pedagogické poradny, včetně specializovaných poraden poskytující dětem, mládeži, rodičům a učitelům, psychologicko-pedagogickou pomoc a taktéž pomoc studentům ve výběru směru vzdělání a zaměstnání (Ustawa o systemie oświaty).

Podle art. 71 ministr zodpovědný za vzdělávání určí nařízením podrobné zásady veřejné psychologicko-pedagogické poradny, včetně specializované poradny. Toto nařízení by mělo vzít v úvahu vývojové a vzdělávací potřeby dětí a mládeže, pomoc dětem a mládeži při volbě směru dalšího vzdělávání a povolání, plnění preventivních úkolů, podporovat výchovnou a vzdělávací úlohu školy a rodiny a prostřednictvím dobrovolníků pomáhat dětem a mládeži. V mateřských a základních školách, včetně speciálních, a v dalších zařízeních dle zákona, ve veřejných a soukromých psychologicko-pedagogických poradnách, včetně specializovaných, mohou být vytvořeny týmy podporující raný vývoj dítěte s cílem stimulovat psychomotorický a sociální rozvoj, a to přímo s dítětem a jeho rodinou od zjištění jeho postižení až po studium ve škole (Ustawa o systemie oświaty).

Podrobné principy činnosti veřejných psychologicko-pedagogických poraden včetně specializovaných poraden najdeme v nařízení ministerstva národního vzdělávání ze dne 17. listopadu 2010. Jsou zde podrobně popsány úkoly poraden, podmínky vydávání odborných diagnóz a stanovisek, činnost posuzujících týmů, práce dobrovolníků a další informace vztahující se k činnosti poraden. Poradna využívá ke své činnosti následující metody: diagnostiku, přezkoumávání, terapeutické činnosti, skupinovou podporu, mediaci, krizovou intervenci, prevenci, poradenství, konzultace a informačně-vzdělávací aktivity (Rozporządzenie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach).

3.2 úkoly sociálního pedagoga ve školské poradenské činnosti

Mezi poradenské pracovníky ve školství patří ve všech státech školní psychologové, logopedové, speciální pedagogové, učitelé nebo jiní pracovníci vykonávající kariérní poradenství a další pracovníci zaměřující se na prevenci. V České republice, na Slovensku a v Polsku se skladba a náplň těchto poradenských pracovníků liší.

3.2.1 Sociální pedagog, výchovný poradce, metodik prevence v České republice

Jak bylo již napsáno v předchozí kapitole, dle české legislativy ve školské poradenské činnosti není určené místo pro sociálního pedagoga. Ten je legislativně pedagogickým pracovníkem pouze jako vychovatel, asistent pedagoga nebo pedagog volného času.

Podle obsahu činností a s nimi spjatou informační a metodickou podporou učitelům, žákům a jejich rodičům se pracovníci poradenských služeb dělí na:

- poradenské pracovníky školy: výchovný - kariérový poradce, školní metodik prevence, školní psycholog nebo školní speciální pedagog,
- pracovníky, kteří se podílejí na poradenských službách a vytvářejí konzultační tým pro poskytování služeb ve škole: třídní učitel, učitel - metodik pro přípravu školního vzdělávacího programu, učitelé vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání a Úvodu do světa práce, případně další pedagogové, zejména učitelé výchov (Koncepce č. 27 317/2004-24).

Činnosti jednotlivých pracovníků poradenských služeb ve školách jsou podrobně zaznamenány v příloze vyhlášky 72/2005 Sb. a též v Koncepti poradenských služeb poskytovaných ve škole č. 27 317/2004-24.

Standardní činnosti zahrnují služby žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům. Výchovný kariérový poradce vykonává poradenské, informační a metodické činnosti a vede o nich písemnou dokumentaci. Mezi poradenské činnosti stručně patří:

- kariérové poradenství a poradenská činnost při rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze žáků,
- vyhledávání a orientační šetření žáků, jejichž vývoj a vzdělávání vyžadují zvláštní pozornost, příprava návrhů na další péči o ně,
- zajišťování nebo zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb a intervenčních činností pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,

- příprava podmínek pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, koordinace poskytování poradenských služeb jim a koordinace vzdělávacích opatření u nich,
- poskytování služeb kariérového poradenství žákům/cizincům se zřetelem k jejich potřebám.

Školní metodik prevence vykonává metodické, koordinační, informační a poradenské činnosti, taktéž o nich vede písemnou dokumentaci. Mezi poradenské činnosti patří:

- vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně nežádoucího chování, poskytnutí poradenství těmto žákům a zákonným zástupcům, případně zajištění péče odborného pracoviště,
- spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů rozvoje sociálně patologických jevů u žáka či třídy a participace na sledování rizikových faktorů,
- příprava podmínek pro integraci žáků s poruchami chování ve škole, koordinace poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a dalšími specializovanými školskými zařízeními (Koncepce č. 27 317/2004-24).

Předpokladem pro výkon činnosti výchovného poradce i školního metodika prevence je odborná kvalifikace učitele příslušného druhu či stupně školy a absolvování specializačního studia v rámci programu celoživotního vzdělávání na vysoké škole v rozsahu min. 250 hodin. Podle nařízení č.137/2009 Sb., kterým se stanovuje katalog prací ve veřejných službách a správě, je základním předpokladem k činnosti výchovného poradce obor vychovatel. Z důvodu častého poskytování poradenství v průběhu dalšího pedagogického zaměstnání a kumulování pozic, je vydáno nařízení o snižování rozsahu přímé pedagogické činnosti č. 75/2005 Sb.

- Školní psycholog se zaměřuje na činnosti konzultační, poradenské, diagnostické, metodické a informační. Mezi jeho konzultační, poradenské a intervenční činnosti patří: péče o integrované žáky, individuální případová práce se žáky v osobních problémech, krizová intervence a zpracování krize pro žáky, učitele a zákonné zástupce, prevence školního neúspěchu žáků, kariérové poradenství u žáků, techniky a hygiena učení, skupinová a komunitní práce s žáky, koordinace preventivní práce ve třídě, podpora spolupráce třídy a třídního učitele, individuální konzultace pro učitele v oblasti výchovy a vzdělávání, konzultace se zákonnými zástupci při výukových a výchovných problémech dětí, pomoc při řešení multikulturní problematiky ve školním prostředí (Koncepce č. 27 317/2004-24).

□ Školní speciální pedagog se zaměřuje na odbornou podporu integrovaných žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a všech žáků potřebujících speciálně pedagogickou podporu a péči. V koncepci poradenských služeb poskytovaných ve škole najdeme i doporučené standardní činnosti pedagogů podílejících se na poradenských službách školy (Koncepce č. 27 317/2004-24).

3.2.2 Sociální pedagog na Slovensku

Ještě dříve než byl sociální pedagog přijat legislativně mezi poradenské pracovníky školy, Bakošová (2006, s. 27-28) vymezila úlohy sociálního pedagoga ve škole ve vztahu k žákům, učitelům a rodičům.

Ve vztahu k žákům plní tyto úlohy:

- v pomoci žákům začlenit se do kolektivu,
- v sociálním chování žáků, především při emocionálních, mravních a sociálních poruchách,
- v situacích, kdy je narušené jejich sociální prostředí a rodinná výchova žáků, případně se vyskytuje syndrom CAN,
- v situacích oslabení zdravotního stavu žáků, dbá i na jejich psychohygienu ve smyslu zabezpečení zdravého životního stylu,
- v situacích násilí ve škole, chrání práva dětí a mládeže a spolupracuje s týmem dalších odborníků na zlepšení chování aktérů šikanování,
- v situacích záškoláctví, experimentování s drogami apod.

Ve vztahu k učitelům ve škole vymezuje úlohy sociálního pedagoga:

- monitoruje a pomáhá řešit pedagogické situace především začínajícím učitelům,
- citlivě reaguje na potřeby učitelů v oblasti relaxace, psychohygieny, předchází jejich syndromu vyhoření,
- je podněcovatelem v dalším vzdělávání učitelů, upozorňuje na knižní noviny, časopisy a organizuje různé kurzy,
- chrání práva učitelů ve vztahu k agresivně reagujícím rodičům, učí učitele nabývat takových zručností, jako je ochrana důstojnosti apod.

Ve vztahu k rodičům žáků vymezuje tyto úlohy sociálního pedagoga ve škole:

- při disharmonickém a narušeném rodinném prostředí,
- rodičům poskytuje rady o výchovném procesu spojeném s vývojem dítěte, o efektivní komunikaci mezi rodiči a dětmi,
- poskytuje rodičům rady a individuální konzultace v oblasti prevence sociálně-patologických jevů a možných rizik pro jejich děti apod.

Határ (2009, s. 66) vymezuje několik základních funkcí či úloh sociálně-edukativní práce s dětmi a mládeží sociálního pedagoga: diagnostická, preventivní, profylaktická a modifikační, stabilizující, rozvíjející a aktivizující osobnost, integrační, (re)socializační a adaptační, kompenzační a facilitační, anticipační, poradenská a výcviková. Blíže si přiblížíme jeho pojetí poradenství. Poradenství sehrává v socio-edukačním procesu velmi důležitou roli. Prostřednictvím něho může sociální pedagog lépe poznat svého klienta a následně mu pomoci. Učení se určitým praktickým dovednostem, schopnostem a zkušenostem je proces celoživotní. Velmi důležitou úlohu zde hraje sociálně-pedagogický výcvik, kde se děti učí řešit různé konfliktní životní situace, učí se sociálním a komunikačním dovednostem, navazují nové sociální kontakty.

Sociální pedagog je dle zákona o pedagogických zaměstnancích a odborných zaměstnancích č. 317/2009 Z. z. zařazen do kategorie odborných zaměstnanců. V § 24 je uvedeno: Sociální pedagog vykonává odborné činnosti v rámci prevence, intervence a poskytování poradenství především pro děti a žáky ohrožené sociálně-patologickými jevy, ze sociálně znevýhodněného prostředí, drogově závislým nebo jinak znevýhodněným dětem a žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým zaměstnancům škol a školních zařízení. Sociální pedagog plní úlohy sociální výchovy, podpory prosociálního, etického chování, sociálně-pedagogické diagnostiky prostředí a vztahů, sociálně-pedagogického poradenství, prevence sociálně patologických jevů a reedukace chování. Vykonává expertizní činnost a osvětovou činnost.

3.2.3 Školní pedagog v Polsku

Z potřeby zkvalitnění činnosti škol, s cílem pomoci učitelům v řešení obtížných pečovatelských a výchovných problémů, byl už od školního roku 1973/1974 ustanoven školní pedagog ve školách. Jeho činnost nebyla více specifikovaná, než jen dvěma směry činnosti:

- organizace a koordinace činnosti školy v péči a výchovné pomoci dětem,
- zvyšování úrovně kulturní vzdělanosti rodičů.

V roce 1972 ministerstvo školství a výchovy vydalo na základě praxe a zkušeností prvních školních pedagogů nařízení o jeho zavedení ve škole a speciálních úkolech. Pak vznikl nárys modelu školního pedagoga s rolí iniciátora a spoluorganizátora výchovné a pečovatelské práce ve škole, spoluorganizátora a reprezentanta školy a žáků v kontaktech s mimoškolními institucemi. Touto novou specifikací role školního pedagoga bylo dáno najevo, že nesmí být oslabena zodpovědnost a zájem pedagogických pracovníků školy a rodičů o vzdělávání a výchovu dětí, jak byla dříve tato odpovědnost mylně převáděna z učitelů pouze na školního pedagoga. Od roku 1993 byl zařazen školní pedagog nařízeními ministerstva do pedagogicko-psychologické pomoci školy. V novele nařízení Ministerstva národního vzdělávání ze dne 17. listopadu 2010 s platností od 1. února 2011 o zásadách poskytování a organizaci psychologicko-pedagogické pomoci je silně zdůrazněna nutnost týmové práce a odpovědnost všech učitelů a specialistů pracujících ve škole za poskytování této pomoci (Pedagog szkolny [online] [cit. 2011-02-20]).

Školní pedagog využívá tyto prevenční a sociální činnosti: poradenství, individuální pohovory s žáky a jejich zákonnými zástupci, materiální pomoc pro sociálně slabé rodiny, realizace programů prevence závislostí, veřejné ankety v konkrétním prostředí, přednášky, semináře a asertivní cvičení (Babiarz, 2009, s. 24).

Školní pedagogové sehrávají neocenitelnou roli ve všech etapách vzdělávání, od základních škol až po školy střední. Zvláště v dnešní těžké době zaujímá důležité místo poradenství a udělování nejrůznějších informací žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům při řešení aktuálních problémů. Z výpovědí ředitelů a učitelů skutečného výzkumu vyplývá, že žáci i učitelé plní snadněji své úkoly ve školách s pedagogem, který plní svou práci dobře. Rodiče též s oblibou využívají jeho rady a poznatky. Dobrý pedagog umí rozpoznat a řešit výchovné problémy v jejich zárodku a brzdí v jejich růstu a tím je přínosem nejen pro školní prostředí, ale i celou lokální společnost (Babiarz, 2009, s. 29).

Několik rolí, kterými by neměl být školní pedagog ve škole (Salasiński, 2003, s. 15-18):

- „třetí ředitel“ – pokud je úspěšný kvůli hrám pro děti a předcházení si učitelů
- člověk do „hašení požárů“ – běžné problémy odsouvá na bok, řeší jen, co „hoří“

- „holka pro všechno“ – vyřizování záležitostí pedagogů, na které nezbyvá čas, suplování za ně, atd.
- „místní policajt“ – postrach školy, když např. žák zlobí, je poslán k pedagogovi
- „kabel ředitele“ – ohlašovatel řediteli na učitele, žáky
- „tetička“ – má tendence hladit po hlavě, být až příliš laskavá
- „nejlepší kámoš“ – vyskytuje se především u mladých pedagogů
- „byrokrat“ – neboli chodící sbor předpisů
- „vědec“ – jde mu především o ověření si teorie na dětech, ne o děti samotné
- „pronásledovaný“ – všude vidí nebezpečí, např. drogy, alkohol.

Toto byly role, které pedagogové dle literatury v některých školách plní. Na základě těchto příkladů je zřejmé, že být dobrým pedagogem není jednoduché. Jde především o osobnostní charakteristiky, které mu mohou zneprůjemnit práci ve škole, proto je dobré znát své vlastní způsoby chování a jednání. Velmi důležité jsou ale i zkušenosti, psychologická příprava a neustálé doplňování vzdělání.

3.3 Shrnutí a argumenty důležitosti role sociálního pedagoga ve škole

V teoretické části této práce jsem se v úvodní kapitole zabývala historickými souvislostmi sociální pedagogiky v Čechách, na Slovensku a v Polsku. Mezi těmito zeměmi docházelo k prolínání myšlenek, vydávání knih a spolupráci v oblasti sociální pedagogiky. V současnosti se představitelé sociální pedagogiky z těchto zemí schází na konferencích a spolupracují spolu.

Dále jsem zmínila kompetence sociálního pedagoga z pohledu představitelů jednotlivých zemí. Kompetence jsou východiskem k vytváření teoretických map možností uplatnění této profese. Různorodost názorů a vytváření koncepcí uplatnění sociálního pedagoga ve škole uzavírá druhou kapitolu.

Ve třetí kapitole jsem se věnovala poradenství, jeho definici, uplatnění v podmínkách školy. Blíže seznamuji se školními poradenskými zařízeními a jejich fungováním. Poslední podkapitola je věnována pedagogickému pracovníku ve školním poradenském systému, kterým může být sociální pedagog, výchovný poradce, metodik prevence a školní pedagog.

V závěru teoretické části přidávám pár argumentů ve prospěch sociálního pedagoga ve školním poradenství:

V souvislosti s narůstajícími individuálními a společenskými problémy ve škole se do nich zavádí různí speciální odborníci, kteří jsou ale často připraveni jednostranně odborně, a to buď psychologicky, nebo léčebně pedagogicky. K posílení interakce mezi učiteli, žáky a rodiči jsou však vyžadovány spíše poznatky pedagogiky, didaktiky, teorie školy, historie výchovy a vzdělávání. Všechny tyto požadavky splňuje sociální pedagog, který má i širší pedagogický, sociologický a filozoficko-historický základ (Bakošová, 2008b).

Sociální pedagog má odborné předpoklady na vykonávání činnosti koordinátora prevence a jiné sociálně-výchovné práce. Sociální pedagog zná rizikové a ochranné faktory optimálního rozvoje dětí a mládeže, ten by měl pozitivně ovlivňovat a rozvíjet jejich sociální dovednosti. Měl by udržovat spolupráci s rodinou a školními poradensko-výchovnými zařízeními. Proto by bylo žádoucí vytvořit pro sociálního pedagoga místo na každé základní a střední škole (Emmerová, 2009).

Sociální pedagog má opravdu široký vzdělanostní rozhled, odborné předpoklady, posílené dovednosti k práci ve výchovně-poradenském systému ve školství. V následující praktické části této práce zkoumám, jak je tomu v praxi.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 KOMPARACE LEGISLATIVY V OBLASTI ŠKOLNÍCH PORADENSKÝCH SLUŽEB SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA

V této praktické části diplomové práce budu pokračovat v komparaci školní poradenské činnosti sociálního pedagoga České republiky, na Slovensku a v Polsku. Tato práce je vědecko-výzkumného charakteru, neboť se opírám o legislativu v těchto třech zemích. Z důvodu obsahu komparace jde o jeden ze specifických výzkumů. Přestože se již několik posledních let odborníci z oblasti sociální pedagogiky ve střední Evropě setkávají na konferencích a vzájemně se obohacují o výzkumy z oboru, podobných prací v naší zemi mnoho nenajdeme.

Za základní prvky diagnostiky a komparativních analýz v problematice uplatnění sociálního pedagoga v praxi můžeme považovat i mapování, diagnostiku a odbornou konfrontaci legislativních norem jednotlivých zemí a jejich vzájemných vztahů v oblasti uplatnění sociálního pedagoga ve školních poradenských službách. Celý tento proces je:

- zkoumáním poradenských služeb jednotlivých zemí
- aplikací legislativních norem
- hledáním kontextu v zaměření práce sociálního pedagoga
- aplikací sociálního pedagoga do školní poradenské činnosti
- hledáním vědeckých přístupů ke zkoumání problematiky uplatnění sociálního pedagoga ve školních poradenských službách

Komparativní analýza není jen samoučelnou „hrou s legislativou“ a jejím tříděním. Tvoří základ pro:

- vlastní, ale objektivní konstituování teorie v oblasti zkoumání
- subjektivní specifikování kategorií souvisejících s prací sociálního pedagoga v dané oblasti zkoumání

Důležitým výsledkem komparativní analýzy vymezení práce sociálního pedagoga ve školní poradenské činnosti v Česku, na Slovensku a v Polsku je i pochopení školní poradenské činnosti v jednotlivých zemích, její terminologické vymezení a specifikace, kterou můžeme nalézt v teoretické části této práce. Jedná se především o kompetence sociálního pedagoga, školství a školní poradenské služby (GAČR č. 406/09/1220).

4.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit zaměření práce sociálního pedagoga ve školní poradenské činnosti v České republice a porovnat jej s prací tohoto odborníka na Slovensku a v Polsku. Tento cíl jsem si zvolila z důvodu nedefinování sociálního pedagoga ve školství a jeho uplatnění v této roli.

Ve svém výzkumu budu zjišťovat, jaké jsou možnosti uplatnění sociálního pedagoga ve školní poradenské činnosti v České republice, na Slovensku a v Polsku.

Díličí výzkumné problémy:

V čem se liší školní poradenská činnost sociálního pedagoga v České republice, na Slovensku a v Polsku?

Jaké úkoly plní sociální pedagog ve školství v jednotlivých zemích?

4.2 Kvalitativní výzkum

Vybrala jsem si kvalitativní pojetí výzkumu, neboť se zabývám problematikou školní poradenské činnosti sociálního pedagoga s cílem objasnění současného zaměření poradenské činnosti sociálního pedagoga v České republice, na Slovensku a v Polsku.

4.3 Techniky výzkumu

V této práci využívám modelu komparativních výzkumných strategií. Jeho uplatnitelnost je široká z pohledu historických komparací, komparací mezinárodních kontextů nebo porovnávacích analýz pedagogických teorií. Tento vědecký přístup v práci prezentuji skrze komparaci legislativy v jednotlivých zemích z oblasti školních poradenských služeb, při níž čerpám ze zákonů, nařízení, vyhlášek a koncepcí souvisejících se školským zákonem, pedagogickými pracovníky, s poskytováním poradenských služeb ve školství.

Validitu dat jsem zajistila aktuálními zněními legislativy, tedy prací s legislativou ve znění současných změn a novelizací.

Tato porovnaná data z legislativy jsem doplnila rozhovory se sociálními pedagogy a školním psychologem ze školního poradenského zařízení. Vybrala jsem si jednoho respondenta z každé země. Z České republiky jsem oslovila sociálního pedagoga v Přerově, jenž pracuje ve školním poradenském zařízení základní školy. Na Slovensku jsem vyhledala sociální

pedagožku v Trenčíně, která pracuje ve výchovném poradenství a prevenci na základní škole. V Polsku jsem oslovila školního psychologa na lyceu v Krakově. Před započtím rozhovoru jsem respondenty seznámila s tímto mým výzkumem a požádala o svolení k nahrávání rozhovoru a jeho použití v mé diplomové práci. Všichni souhlasili.

Před nahráváním rozhovoru jsem si oblasti zkoumání rozdělila do několika částí a vytvořila strukturu rozhovoru, kterou naleznete v příloze. Oblasti zkoumání byly následující: průběh pracovní kariéry, odborné vzdělání a školení, role pedagoga ve školství, poskytování poradenství, vedení dokumentace a dotaz na názor o důležitosti sociálního pedagoga ve školství. Rozhovor proběhl v českém jazyce u sociálního pedagoga v České republice a na Slovensku, kde jsem dostala odpovědi ve slovenštině. V Polsku jsem školního psychologa seznámila v polštině s důvodem rozhovoru, následně mu dopředu předala natištěné otázky v polském jazyce, vypracované na základě podkladu ke strukturovanému rozhovoru, na které mi odpovídal.

4.4 Způsob zpracování dat

Zpracování důležitých dat z legislativy proběhlo analýzou textu, ten jsem rozdělila do oblastí zkoumání, které jsem si pojmenovala a následně porovnávala v tabulkách. Jednotlivé výsledky z tabulek jsem doplnila o písemný komentář.

Všechny rozhovory byly přepsány do českého jazyka, zvláště rozhovor ve slovenštině a v polštině. Následně jsem vybrala důležité úseky, které jsem zanesla do srovnávacích tabulek. A ty v závěru práce porovnávala s výsledky komparativní analýzy legislativy.

4.5 Zjištění a interpretace výsledků

K získání následujících dat jsem využila legislativu z jednotlivých zemí v jejím platném znění, která se přímo týká sociálního pedagoga ve školských poradenských službách nebo s touto oblastí souvisí. Zaznamenala jsem ji do tabulky č. 1.

LEGISLATIVA	ČR	SR	Polsko
Školský zákon	Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání	Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchově a vzdělávání	Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty
Zákon a vyhláška o pedagogických pracovnících	Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících Vyhláška č. 317/2005 o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků	Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 437/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre jednotlivé kategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli.
Vyhláška o školních poradenských službách	Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních Metodický pokyn MŠMT č.j. 27 317/2004-24 Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole	Vyhláška č. 325/2008 o školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 stycznia 2003r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

Tabulka 1 Seznam legislativy

Následně jsem si několik témat zkoumání rozdělila do komparativních tabulek v pořadí:

1. Sociální pedagog jako pedagogický pracovník v školském poradenství
2. Úkoly sociálního pedagoga v poradenství
 - diagnostika, náprava a pomoc, prevence
3. Typy školních poradenských zařízení
4. Pracovníci ve školském poradenství
5. Zaměření poradenských služeb ve škole
6. Příjemci poradenských služeb a spolupráce s dalšími odborníky
7. Ostatní specifika poradenství ve srovnávaných zemích.

Pro přehlednost výsledků tvoří témata názvy jednotlivých podkapitol a jsou doplněny praktickými informacemi sociálních pedagogů získaných z rozhovorů.

4.5.1 Sociální pedagog jako pedagogický pracovník v školském poradenství

V následující tabulce č. 2 jsem srovnávala možnosti uplatnění absolventa vysokoškolského oboru sociální pedagogika ve školském poradenském systému. Odlišnosti v jednotlivých zemích jsou zřetelné.

Absolvent oboru sociální pedagogiky v České republice se stává pedagogickým pracovníkem na pozicích vychovatel, pedagog volného času a asistent pedagoga. Studium výchovného poradce a školního metodika prevence je určeno zpravidla pro učitele, ale požadavky na pozici vychovatele taktéž splňuje sociální pedagog, pokud by dostudoval odborné vzdělání v uvedeném rozsahu.

Absolvent magisterského stupně sociální pedagogiky na Slovensku se může stát odborným zaměstnancem školy jako sociální pedagog a může poskytovat odborné poradenské činnosti.

Školním pedagogem v Polsku může být absolvent bakalářského nebo magisterského studia specializace pedagogiky v závislosti na typu školy a požadovaných potřebách školy, které určuje ředitel školy.

Obecnými předpoklady všech pedagogických pracovníků je bezúhonnost, zdravotní způsobilost, ovládnutí jazyka země a kvalifikační předpoklady.

	ČR	SR	Polsko
Sociální pedagog jako pedagogický pracovník v školském poradenství	<p>Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou pedagogickou činnost (je zaměstnancem školy). Tím je vychovatel, pedagog volného času a asistent pedagoga.</p> <p>Předpoklady: způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost, znalost českého jazyka, odborná kvalifikace pro tu činnost, kterou vykonává.</p> <p>Vychovatelem, pedagogem volného času, asistentem pedagoga se stávají absolventi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - VŠ v akreditovaném studijním programu sociální pedagogika, - VOŠ v oboru sociální pedagogika, - VOŠ jiného programu a studium bakalářského oboru sociální pedagogika nebo studium programu celoživotního vzdělávání zaměřeném na sociální pedagogiku (u asistenta pedagoga to není) (z. č. 563/2004) <p>Pro výkon specializované metodologické činnosti výchovného poradce je nutné studium v základním oboru, kterým je vychovatelství (z oblasti pedagogiky, speciální pedagogiky, psychologie) v rámci programu celoživotního vzdělávání na VS v délce 250 vyučovacích hodin. Osvědčení získá úspěšným složením obhajoby závěrečné práce a zkoušky. (§8 V. č. 317/2005)</p> <p>Pro výkon prevence sociálněpatologických jevů získává kvalifikační předpoklady absolvent 250hod. studia s úspěšným u zkoušek a osvědčením. Požadavky nejsou blíže specifikovány. (§9 Vyhláška č. 317/2005)</p>	<p>Do kategorie odborných zaměstnanců škol a školských zařízení patří sociální pedagog. (§19 z.317/2009)</p> <p>Odbornými činnostmi je poskytování psychologické, logopedické, speciálněpedagogické péče nebo výchovného a sociálního poradenství a prevence dítěti, žákovi, posluchačovi, skupině dětí, žáků nebo posluchačů se zřetelem na proces výchovy a vzdělávání ve školách a školských zařízeních. Součástí odborné činnosti je i poskytování poradenství a spolupráce se zákonnými zástupci, s ostatními odbornými zaměstnanci a zástupci veřejné správy při zabezpečování práv dětí, žáků nebo posluchačů, výkon specializovaných činností nebo řídicích činností a další tvořivé aktivity související s odbornou činností. (§4 z.317/2009)</p> <p>Předpoklady: kvalifikační předpoklady, bezúhonnost, zdravotní způsobilost, ovládnutí státního jazyka. (z.317/2009)</p> <p>Sociální pedagog získává kvalifikační předpoklady získáním profesních kompetencí VŠ vzdělání 2. stupně ve studijním oboru sociální pedagogika nebo sociální práce nebo pedagogika se zaměřením na sociální pedagogiku. (příloha k V.č.437/2009)</p>	<p>Kvalifikaci do pozice učitele-pedagoga ve školách a institucích (psychologicko-pedagogických poradnách, lyceích a jiných středních školách) má osoba, která ukončila:</p> <ul style="list-style-type: none"> - magisterské studium v oboru pedagogika se specializací odpovídající danému povolání - magisterské studium v libovolném oboru a postgraduální studium daného povolání a má pedagogickou přípravu. (§ 20 roz. 12.3.2009) <p>Učitel-pedagog v základních školách a gymnáziích musí ukončit kvalifikace výše uvedené nebo studia 1. stupně (bakalářský obor nebo vyšší odborná škola) v oboru pedagogika se specializací odpovídající danému povolání</p> <ul style="list-style-type: none"> - studia 1. stupně (bakalářský obor nebo vyšší odborná škola) v libovolném oboru a postgraduální studium daného povolání a má pedagogickou přípravu. <p>Ředitel školy při zaměstnávání osoby vyhodnocuje její dovednosti, aby vyhovovaly potřebám školy. (§ 20 roz. 12.3.2009)</p> <p>Absolventi pedagogiky výchovné péče, resocializace, sociální profilaxe a terapie mají kvalifikace na místo školního pedagoga. (DNS2-1012/104/98)</p>

Tabulka 2 Sociální pedagog jako pedagogický pracovník

Úvodní otázky v rozhovorech se týkaly profese sociálního pedagoga a jeho dalšího vzdělávání. Výsledky jsem zaznamenala do tabulky č. 3. Z rozhovorů vyplývá, že u profese sociálního pedagoga je potřebné neustálé vzdělávání. V České a Slovenské republice chybí vymezení práce sociálního pedagoga, proto si i dokumentaci vytváří sám, není od něj vyžadována. V Polsku je kladen důraz na profesní růst učitelů, a tedy účast na školeních je od vedení školy požadována. Školní psycholog vypracovává několik druhů dokumentace o své práci.

	Sociální pedagog v ČR	Sociální pedagog v SR	Školní psycholog a školní pedagog v Polsku
průběh pracovní kariéry, odborné vzdělání a školení	<ul style="list-style-type: none"> - veden jako pedagogický pracovník v poradenských službách - vzdělává se četbou knih, zákonů, metodických příruček z ministerstva školství - školení především v rámci předchozího zaměstnání v neziskovém sektoru jako soc. pracovník 	<ul style="list-style-type: none"> - v naší oblasti není moc školení - je potřeba se vzdělávat, spolupracuji s katedrou při doktorském studiu 	<ul style="list-style-type: none"> - pravidelně čte nařízení města, účastní se vzdělávacích veletrhů, školení z oblasti terapie, setkání na univerzitách, diagnostické nástroje získává především na internetu <p><i>“Účastním se mnoha školení, které jsou výsledkem profesního růstu učitelů v Polsku. První věcí je, že se musím se neustále zdokonalovat. I když jsem psycholožkou, pracuji tady na pozici učitele stejně jako školní pedagog, a musím se účastnit školení a dělat různé věci navíc. Je to jedná z věcí, kterou škola po nás vyžaduje, ale máme ji dělat pro sebe.“</i></p>
dokumentace	<ul style="list-style-type: none"> - zápisky z komunitních kruhů - vedu si dokumentaci o práci, jak jsem s kým jednal - u poradenství: individuální práce s dětmi pracovníků poradenského zařízení <p><i>„sociální pedagog nemá stanoven nějaký školní vzdělávací plán, je tam pouze zmíněn, nemá nějaké osnovy, nemá nějaký plán celoroční, jak byl měl postupoval s dětmi nebo čeho by chtěl dosáhnout“</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - nějaké záznamy pro sebe, ale nemám nařízenou žádnou formu nějaké dokumentace <p><i>„celá moje práce vůbec není ani metodicky řízená, protože nás nikdo nespravuje, nám nikdo nic neradí, nerozkazuje, nekontroluje. Žádná zpětná vazba.... měla jsem si já vymyslet plán práce, vytvořit“</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - roční plán práce, pracovní deník, zápisky či poznámky z poradenství, dokumentace o preventivních programech, občas krátké neformální poznámky z rozhovoru.

Tabulka 3 Vzdělávání a dokumentace sociálního pedagoga - rozhovory

4.5.2 Úkoly sociálního pedagoga v poradenství

V dalších tabulkách porovnávám úkoly a činnosti vychovatele, výchovného poradce, metodika prevence, sociálního pedagoga a školního pedagoga zanesené v legislativě. Ty jsem si pro větší přehled rozdělila do 3 oblastí, tabulek.

V oblasti diagnostiky (tabulka č. 4) může vychovatel provádět diagnostickou činnost se zaměřením na celkový rozvoj osobnosti, socializaci, reedukaci. Výchovný poradce zprostředkovává diagnostiku pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, nové metody pedagogické diagnostiky učitelům a koordinuje diagnosticko-poradenské činnosti u volby povolání žáků. Sociální pedagog v SR využívá při své práci sociálně-pedagogickou diagnostiku a expertizní činnost. Dosud školní pedagog analyzoval příčiny školní neúspěšnosti a potřeby žáků. Od příštího školního roku 2010/2011 podle nového školského nařízení může provádět průzkumy a diagnostickou činnost spolu se školním psychologem.

	Vychovatel, výchovný poradce a metodik prevence	Sociální pedagog	Školní pedagog
Diagnostické činnosti sociálního pedagoga:	<p>Vychovatel může dělat komplexní výchovnou, vzdělávací, diagnostickou činnost zaměřenou na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci a reedukaci včetně navrhování cílených opatření k optimalizaci výchovně vzdělávacího procesu v rámci školy nebo školského zařízení. (příloha k V.č. 317/2005 Sb.)</p> <p>Koordinace mezi kariérovým vzděláváním a diagnosticko-poradenskými činnostmi zaměřenými k volbě vzdělávací dráhy žáka. Zajišťování nebo zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb (vstupní a průběžné) pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Zprostředkování nových metod pedagogické diagnostiky. (koncepce - výchovný poradce)</p>	<p>Sociální pedagog plní úlohy sociálně pedagogické diagnostiky prostředím a vztahů.</p> <p>Vykonává expertizní činnost.</p> <p>(§24 z.317/2009)</p> <p>Sociální činnost je zaměřená především na používání diagnostických metod sociální pedagogiky. (§ 131 z.317/2009)</p>	<p>Úkoly škol. pedagoga: analyzovat příčiny školní neúspěšnosti; určovat formy a způsoby, jak nabídnout studentům, včetně nadaných studentů, psychologicko-pedagogické pomoci, podle zjištěných potřeb; (§15 z 7.1.2003)</p> <p>Provádí průzkum a diagnostické činnosti u jednotlivých žáků, včetně diagnostiky individuálních rozvojových a vzdělávacích potřeb a psychofyzických schopností a též podpora silných stránek žáků. (r.17.11.2010)</p>

Tabulka 4 Diagnostické činnosti sociálního pedagoga

Oblast nápravy a pomoci zahrnuje konzultační, intervenční a terapeutické činnosti, které můžeme porovnat mezi pedagogy v tabulce č. 5.

	Vychovatel, výchovný poradce a metodik prevence	Sociální pedagog	Školní pedagog
Nápravné činnosti a pomoc sociálního pedagoga:	<p>Vedení databáze center krizové intervence. Participace na intervenci a následné péči u sociálně-patologických jevů.</p> <p>Poskytování poradenských služeb žákům s rizikem či projevy sociálně nežádoucího chování a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště. (koncepce - školní metodik prevence)</p> <p>Intervenční činnost pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Zprostředkování nových metod pedagogické intervence.</p> <p>Individuální poradenství k volbě povolání. Poradenství zákonným zástupcům s ohledem na očekávání a předpoklady žáků. Poskytování kariérového poradenství žákům/cizincům se zřetelem k jejich speciálním potřebám. (koncepce - výchovný poradce)</p>	<p>Odborné činnosti v rámci intervence.</p> <p>Reedukace chování.</p> <p>Socioterapie. (§ 131 z.317/2009)</p> <p>Poskytování poradenství především pro děti a žáky ohrožené sociálně-patologickými jevy ze sociálně znevýhodněného prostředí, drogově závislé nebo jinak znevýhodněným dětem a žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým zaměstnancům škol a školských zařízení. (z.317/2009)</p>	<p>Organizace a vedení různých forem psychologicko-pedagogické pomoci pro studenty, rodiče a učitele.</p> <p>Organizování péče a materiální pomoci studentům v obtížné životní situaci. (§15 z 7.1.2003)</p> <p>Stanovení doporučených forem, metod a časového období pro udělení psychologicko-pedagogické pomoci, s ohledem na individuální rozvojové a vzdělávací potřeby a psychofyzické schopnosti, a v případě žáka se speciálním vzděláváním. Plánovací činnosti v oblasti edukativně-profesního poradenství a způsob realizace u žáků gymnázií a licí.</p> <p>Vedení individuální a skupinové terapie. (r.17.11.2010)</p>

Tabulka 5 Nápravné činnosti a pomoc sociálního pedagoga

Školní metodik prevence vede databáze center krizové intervence, u sociálně-patologických jevů participuje na intervenci a následné péči o žáky. Poradenské služby poskytuje u žáků sociálně nežádoucího chování. Výchovný poradce nabízí intervenci pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a učitelům zprostředkovává nové metody pedagogické intervence, poskytuje kariérové poradenství žákům a rodičům.

Sociální pedagog vede odborné činnosti intervence, reedukuje chování a nabízí socioterapii. Poskytuje poradenství znevýhodněným dětem, rodičům, učitelům.

Školní pedagog nabízí psychologicko-pedagogickou pomoc žákům, rodičům i učitelům, organizuje materiální pomoc a péči žákům v obtížné životní situaci. V novém nařízení sta-

novuje ve speciálním týmu podmínky za kterých udílí psychologicko-pedagogickou pomoc. Plánuje a realizuje profesní poradenství. Vede individuální a skupinové terapie.

	Vychovatel, výchovný poradce a metodik prevence	Sociální pedagog	Školní pedagog
Preventivní činnosti sociálního pedagoga:	<p>Koordinace a participace na primární prevenci žákům, koordinace vzdělávání učitelů, spolupráce se státní správou, metodické vedení činnosti učitelů a vzdělávání, shromažďování odborných zpráv, vedení písemných záznamů, shromažďování informací o sociálně patologických jevech a další činnosti (koncepce - školní metodik prevence)</p> <p>Preventivní činnost a koordinace protidrogové prevence v rámci příslušného zařízení. (vychovatel - příloha k V.č. 317/2005 Sb.)</p>	<p>Výkon odborné činnosti v rámci prevence.</p> <p>Prevence sociálně patologických jevů.</p> <p>Sledování a hodnocení chování dětí metodami, technikami a postupy odpovídajícími současným poznatkům sociální pedagogiky a stavu praxe.</p> <p>(z.317/2009)</p>	<p>Vytváření preventivních a vzdělávacích aktivit v rámci školní péče a prevence, podle zvláštních předpisů ve vztahu k žákům, v zapojení rodičů a učitelů.</p> <p>Podpora vzdělávací činnosti a péči učitele, v rámci školní péče a prevence podle jiných předpisů. (§15 z 7.1.2003)</p> <p>Minimalizace vlivu vývojových poruch, prevence poruch chování, uplatňování různých forem psychologicko-pedagogické pomoci ve škole i mimo školu u jednotlivých žáků. (r.17.11.2010)</p>

Tabulka 6 Preventivní činnosti sociálního pedagoga

V oblasti prevence (tabulka č. 6) má sociální pedagog a školní pedagog pravomoc vytvářet preventivní aktivity pro žáky, na rozdíl od metodika prevence a vychovatele, kteří koordinují a participují na prevenci. Sociální pedagog při práci využívá poznatky ze svého oboru. Školní pedagog podporuje vzdělávací činnosti pro učitele. Nově dbá na prevenci poruch chování.

V rozhovorech jsem zjišťovala, jakou činnost sociální pedagog ve škole vykonává, jaké dovednosti ve své práci využívá, jakým činnostem by se chtěl více věnovat a naopak, jaké nepovažuje za vhodné a nejsou součástí jeho role ve školství.

Sociální pedagog podle rozhovorů (tabulka č. 7) se ve školství věnuje především prevenci. U práce sociálního pedagoga na Slovensku a školního psychologa v Polsku je nápadná podobnost, neboť se věnují diagnostice, prevenci, intervenci a terapii. Na sociální práci a komunikaci s rodiči a institucí je zaměřen v České republice, podobně v Polsku se školní pedagog věnuje vyřizováním stipendií a sociální péčí o studenty.

	Sociální pedagog v ČR	Sociální pedagog v SR	Školní psycholog a školní pedagog v Polsku
Činnosti sociálního pedagoga na škole	<ul style="list-style-type: none"> - komunikace s rodiči, s institucemi, jak s neziskového sektoru, tak ze státního sektoru - často terénní poradenství rodičům - v oblasti prevence se snaží eliminovat záškoláctví, absenci, kouření, atd. - domlouvá spolupráci se zařízeními volného času - spolupracuje s kurátory – předává jim zápisy od učitelů při průběžném sledování dětí <p>Promítá se zde i sociální práce.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - diagnostika, prevence, intervence a z části podstatě i terapie 	<p><i>“U nás ve škole je pedagog i psycholog, proto máme rozdělené funkce, ale v hodně věcech se doplňujeme.”</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - psycholog má na starosti celou prevenci, profesní poradenství a terapeutiku, také intervenční rozhovory. Určuje diagnózu, základem práce jsou rozhovory s žáky - školní pedagog se ve velké míře stará o všechny žáky, kteří mají finanční problémy (sociální péče a stipendia)

Tabulka 7 Činnosti sociálního pedagoga - rozhovory

V tabulce č. 8 najdeme informace z rozhovorů o důležitých dovednostech, nevhodných činnostech a činnostech, kterým by se sociální pedagog rád věnoval, kdyby měl větší časové možnosti. Seznamuji též se zázemím, které má sociální pedagog k dispozici.

Dovednosti pro práci ve školství jsou dané povahou činností, především jde o komunikaci a empatii u sociálního pedagoga, psycholog využívá více vědomostí a zkušeností. Tito odborníci vykonávají i práce, které pro ně nejsou vhodné, ale nutné pro školu, nejvíce je zatěžován školní psycholog. Dále specifikovali činnosti, které považují za potřebné a rádi by se jím více věnovali.

	Sociální pedagog v ČR	Sociální pedagog v SR	Školní psycholog a školní pedagog v Polsku
Dovednosti důležité v práci sociálního pedagoga	- komunikace, určitý stupeň empatie, rovnoprávné jednání s rodiči, slušné chování, klidné jednání, bez zbytečné gestikulace, umět s jednat s Romy (80% dětí školy)	- empatie, komunikativnost, tolerance a trpělivost	- nezbytné jsou vědomosti, pak získané dovednosti ze zkušeností s práce s dětmi, z praxe
Nevhodné činnosti kladené na soc. pedagoga	- dohled nad dětmi namísto asistenta pedagoga	- suplování - využití jako skupinová práce s dětmi, provádí sociálně psychologický výcvik	- pečovatelská práce ve škole: chození na výlety, do kina, apod. - zbytečně moc dokumentace - někdy psaní finančního vyúčtování - někdy zůstane déle ve škole anebo nosí práci domů, protože časově nestíhá
Činnosti, kterým by se rád více věnoval	- jednání s rodiči více do hloubky (hodně času zabírají volnočasové aktivity, administrace)	- víc chodit do tříd, např. mít své hodiny v rozvrhu a pravidelně dělat výcvik s dětmi	- individuální práci s žáky, mám tu 1000 žáků
Činnosti vyplývající ze zázemí, které má soc. ped. k dispozici	- zázemí je perfektní, vlastní uzpůsobená třída využívaná ke komunitním kruhům - o velké přestávce chodí děti do tělocvičny - plánuje se vytvořit klubová místnost s využíváním o přestávkách, po škole	- potřeba velké místnosti, kde by se dal dělat autogenní trénink nebo relaxační metody pro děti, ve třídě jde o rigidní prostor	- volnost při vytváření projektů práce s žáky, plánů, ale časová omezenost vyučovací hodiny pro práci se třídou

Tabulka 8 Dovednosti sociálního pedagoga, vhodné a nevhodné činnosti a zázemí ve škole - rozhovor

4.5.3 Typy školních poradenských zařízení

Tabulka č. 9 komparuje typy školních poradenských zařízení. V České republice to jsou pedagogicko-psychologická poradna a speciálně pedagogické centrum.

Na Slovensku mezi složky výchovného poradenství a prevence patří centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence a centrum speciálně-pedagogického poradenství.

V Polsku jsou jako hlavní zařízení psychologicko-pedagogické poradny, včetně speciálních poraden. Je zde patrná podobnost, neboť ve všech zemích mají poradenská zařízení aspekt psychologický nebo speciálně pedagogický.

	ČR	SR	Polsko
Typy školských poradenských zařízení:	Typy školských poradenských zařízení jsou: pedagogicko-psychologická poradna a speciálně pedagogické centrum (V.č.72/2005)	(2) Základními složkami systému výchovného poradenství a prevence jsou zařízení výchovného, psychologického a speciálně-pedagogického poradenství a prevence: centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence a centrum speciálně-pedagogického poradenství. (§130 ŠZ)	Školský systém zahrnuje: psychologicko-pedagogické poradny, včetně speciálních poraden poskytující dětem, mládeži, rodičům i učitelům psychologicko-pedagogickou pomoc, také pomoc žákům ve výběru směru vzdělání a povolání. (§2 ŠZ)

Tabulka 9 Typy školských poradenských zařízení

4.5.4 Pracovníci poradenských zařízení

Kteří pedagogičtí pracovníci patří ke spolupracovníkům sociálního pedagoga ve školství, můžeme nalézt v tabulce č. 10.

V České republice jsou na školách poradenské služby poskytovány výchovným poradcem a školním metodikem prevence, ti mohou být doplněny o školního psychologa nebo školního speciálního pedagoga. Při své práci spolupracují s třídními a dalšími učiteli.

Na Slovensku je potřeba nejméně tří odborných zaměstnanců poradenského zařízení. Mohou jimi být výchovný poradce, školní psycholog, školní speciální pedagog, léčebný pedagog, sociální pedagog, metodik prevence. Je zde zřetelná shoda s českým poradenstvím, avšak rozšířená právě o sociálního pedagoga a tím kladen spíše důraz na odborné profese v poradenství.

Zato v Polsku by se dalo říct, že se situace obrací zpět, od dřívějšího poradenství odborníků k učitelskému poradenství. To je patrné z nového nařízení, které požaduje od učitele a vychovávatele větší participaci na poradenství spolu s odbornými pracovníky jako je pedagog, psycholog, logoped a profesní poradce.

	ČR	SR	Polsko
Pracovníci školských poradenských zařízení:	Ředitel zabezpečuje poskytování poradenských služeb ve škole zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchov, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poskytování poradenských služeb ve škole může být zajišťováno i školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem. (§7 V.č.72/2005)	Kromě základních složek do výchovného poradenství a prevence patří další složky: - výchovný poradce - školní psycholog - školní speciální pedagog - léčebný pedagog - sociální pedagog - koordinátor prevence. Poradenské zařízení možno zřídit při nejmenším počtu tří odborných zaměstnanců. Na zabezpečování činnosti poradenského zařízení se mohou podílet i další odborníci. (ŠZ)	Ve škole a školském zařízení mohou být zaměstnáni pedagog, psycholog a logoped, a též profesní poradce. (§15 z 7.1.2003) Psychologicko-pedagogickou pomoc udělují učitelé, vychovávatele výchovných skupin a specialisti vykonávající úkoly psychologicko-pedagogické pomoci, zejména psychologové, pedagogové, logopedi, profesní poradci. Psychologicko-pedagogickou pomoc organizuje ředitel zařízení. (r.17.11.2010)

Tabulka 10 Pracovníci školských poradenských zařízení

Zřetelně nejrozšířenější poradenské služby jsou u práce sociálního pedagoga v České republice, který spolupracuje s mnoha poradenskými pracovníky ve škole. Na Slovensku spolupracuje se speciálním pedagogem, v Polsku se práce školního pedagoga a školního

	Sociální pedagog v ČR	Sociální pedagog v SR	Školní psycholog a školní pedagog v Polsku
Spolupracovníci a další důležité instituce ke spolupráci.	- součástí poradenského pracoviště je výchovný poradce, kariérový poradce, školní psycholog, speciální pedagog (zároveň je logoped a metodik prevence), sociální pedagog, asistentka. - komunikace s rodiči, s institucemi, jak z neziskového sektoru, tak ze státního sektoru	- sociální pedagog, nejvíce spolupracující se školním speciálním pedagogem, je zde i výchovný poradce, který se zaměřuje jen na profesní poradenství. - spolupráce s centrem pedagogicko-psychologického poradenství a prevence, kriminální policií mládeže, státní policií v oblasti prevence, s lékařem, pedopsychiatrem,	- využití různých institucí, které jsou spojené s pedagogicko-psychologickou pomocí a které patří do oblasti didaktické, vzdělávání, profesní. - využití pomoci, když je problém vážný, je potřeba jej řešit a nemůže být řešen ve škole.

Tabulka 11 Spolupracovníci a instituce - rozhovory

psychologa prolíná (viz výpověď z tabulky č. 3). Práce sociálních pedagogů vyžaduje využívání spolupráce s dalšími odborníky a institucemi mimo školu.

4.5.5 Zaměření poradenských služeb ve škole

Tabulka č. 12 srovnává obecné zaměření poradenských služeb ve škole. V České republice se setkáváme s prevencí, péčí o žáky s neprospěchem a též o nadané žáky, podporou při integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, metodickou podporou učitelů a pro -

	ČR	SR	Polsko
Zaměření poradenských služeb školy:	<p>Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby v rozsahu odpovídajícím počtu a vzdělávacím potřebám žáků školy zaměřené na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prevenci školní neúspěšnosti, - primární prevenci sociálně patologických jevů, - průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s neprospěchem a vytváření předpokladů pro jeho snižování - odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním, - péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků, - metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálně pedagogických poznatků a dovedností do vzdělávací činnosti školy, - kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění, (§7 V.č.72/2005) 	<p>Poradenské zařízení vykonává činnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - diagnostické, - poradenské, - preventivní, - terapeutické - rehabilitační. <p>Centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence vykonává kromě činností výše i činnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tvorbu preventivních programů - preventivně-výchovné a odborně-preventivní, - metodicko-odborné, <p>Centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence na zabezpečení svých úloh využívá především metody psychologické a pedagogické diagnostiky, psychologického a výchovného poradenství, prevence, reedukace, rehabilitace a psychoterapie.</p> <p>(§ 130 ŠZ)</p>	<p>Psychologicko-pedagogická pomoc žákům je zaměřena na rozpoznání a uspokojení osobních rozvojových a vzdělávacích potřeb a na rozpoznání osobních psychofyzických možností žáka vyplývajících ze:</p> <p>zdravotního postižení, sociální nepřizpůsobivosti, ohrožení sociální nepřizpůsobivosti, speciálního nadání, specifických poruch učení, poruch jazykové komunikace, chronického onemocnění, traumatických nebo krizových situací, neprospěchu, společenské zanedbanosti v životní situaci žáka a jeho rodiny, způsobu trávení volného času a kontaktu s okolím.</p> <p>Psychologicko-pedagogická pomoc je ve škole udílena ve formě: terapeutických tříd, výuky rozvíjející nadání, náhradní výuky, specializované výuky (nápravně-kompenzační, logopedická, socioterapeutická či jiná terapie), výuka spojená s výběrem povolání, poradenství a konzultace.</p> <p>Dále je udílena rodičům žáků a učitelům ve formě poradenství, konzultace, seminářů a školení. (r.17.11.2010)</p>

Tabulka 12 Zaměření poradenských služeb školy

fesním poradenstvím.

Na Slovensku se poradenské zařízení zaměřuje na diagnostiku, poradenství, prevenci, terapii a rehabilitaci.

V Polsku je hlavním cílem dle nového nařízení psychologicko-pedagogická pomoc zaměřena na rozpoznávání a uspokojení potřeb a rozpoznávání schopností žáka, které vyplývají z jeho specifických zdravotních, sociálních a dalších problémů. Jsou vytvářeny speciální třídy k rozvoji nadání, terapii, k výběru povolání, možnosti konzultace a poradenství. Pomoc rodičům a učitelům je udílena na formě poradenství a vzdělávacích aktivit.

	Sociální pedagog v ČR	Sociální pedagog v SR	Školní psycholog a školní pedagog v Polsku
Poskytování poradenství:	<p>Rozdělení do tří skupin: žáci, učitelé, rodiče. U všech probíhá především individuální poradenství.</p> <p>Na prvním stupni spíše práce s rodiči, na druhém stupni komunitní kruhy s dětmi.</p> <p>S učiteli spolupráce z důvodu řešení absence žáků. Jednou za měsíc komunitní kruh učitelů, kde si říkáme, co a jak dělat v určitých případech.</p> <p>Na škole schránka důvěry pro žáky.</p>	<p>Poradenství pro děti, pro učitele, pro rodiče.</p> <p>Rodičům především, doslova rodinné terapie a samozřejmě dětem, které přicházejí sami nebo si je sociální pedagog vyhledá ve vyučování.</p> <p>S učiteli komunikuje stále, ti jsou největším zdrojem informací o žácích.</p> <p>Zřízen školní facebook sociálního pedagoga, na který se žáci často ozývají.</p>	<p>Poradenství především individuální a skupinové, také pro žáky a pro rodiče. Poskytuje celé poradenství profesní.</p> <p>Učitelé spolupracují se psychologem i s pedagogem.</p> <p>Psycholog se zabývá těžšími případy. Žáci mu důvěřují z důvodů integračních pobytů na začátku roku, které vede.</p>

Tabulka 13 Poskytování poradenství - rozhovory

Poradenské služby poskytují všichni jak dětem, tak rodičům i učitelům. V tabulce jsou popsány konkrétní metody poskytování.

4.5.6 Příjemci služby a spolupráce s dalšími odborníky

Následující tabulka č. 14 vypovídá o příjemcích služeb a spolupráci dalších složek, při udílení pomoci. Ve všech třech zemích je poradenská činnost poskytována žákům, jejich zákonným zástupcům, pracovníkům školy, školským zařízením bezplatně. Při své práci spolupracují s psychologickými poradnami, orgány veřejné správy a nevládními institucemi.

	ČR	SR	Polsko
Příjemci služby a spolupráce s dalšími odborníky:	<p>Poradenské služby ve školách a školských poradenských zařízeních jsou poskytovány dětem, žákům, studentům jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením bezplatně. Za úplatu jsou poskytovány jiným osobám neuvedeným výše.</p> <p>(§1 a 7 V.č.72/2005)</p>	<p>Jednotlivé složky systému výchovného poradenství a prevence spolupracují především s rodinou, školou, školským zařízením, zaměstnavateli, orgány veřejné správy a občanskými sdruženími. Složky systému výchovného poradenství a prevence jsou organizačně a obsahově propojené.</p> <p>Poradenské zařízení, jehož zřizovatelem je orgán místní státní správy ve školství, poskytují dětem, zákonným zástupcům, zaměstnancům škol a školských zařízení odborné činnosti bezplatně.</p> <p>(§ 130 ŠZ)</p>	<p>Psychologicko-pedagogická pomoc je organizovaná a udělená ve spolupráci s rodiči žáků, psychologicko-pedagogickými poradnami, včetně speciálních poraden, se zařízeními odborné přípravy učitelů, jinými školami a školskými zařízeními, nevládními organizacemi a jinými institucemi pracujícími pro rodinu, děti a mládež.</p> <p>Využívání psychologicko-pedagogické pomoci ve škole a školských zařízeních je dobrovolné a bezplatné.</p> <p>(r.17.11.2010)</p>

Tabulka 14 Příjemci služby a spolupráce s odborníky

4.5.7 Ostatní specifika poradenství v komparovaných zemích

Následující tabulka odráží několik specifík školního poradenství v jednotlivých zemích. V České republice je v koncepci poskytovaných poradenských služeb kladen důraz na poskytování poradenských služeb na základě specifík školy či regionu školy a lepší koordinování spolupráce s poradenskými centry.

Na Slovensku činnosti sociálních pedagogů ve škole metodicky usměrňují Centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence nebo Centrum speciálně-pedagogického poradenství ve speciálních školách. Sociální pedagog může být zaměstnancem poradenského zařízení.

Nové nařízení poradenských služeb ve škole v Polsku, které zde zmiňuji, vejde v platnost ve školním roce 2011/2012 a 2012/2013 podle typu škol. Do té doby je platné nařízení z roku 2003. V předcházejících tabulkách obě tyto nařízení srovnávám, neboť jde o součást reformy polského školství, které nyní probíhá. Podle nového nařízení by se především uči-

telé měli více zapojovat do poradenského systému školy a to vytvářením týmů spolu s poradenskými odborníky a společným plánováním, vytvořením systematické práce s žákem prostřednictvím vedení karty o žákovi.

	ČR	SR	Polsko
Poznámky:	<p>Je žádoucí, aby tyto poradenské a preventivní programy odrážely specifika dané školy i regionu a aby služby poskytované školou byly lépe koordinovány se službami školských poradenských zařízení v regionu.</p> <p>(Koncepte por. služeb)</p>	<p>Centrum pedagogicko-psychologického poradenství a prevence metodicky usměrňuje činnost ve školách koordinátorů prevence a školních psychologů, dále i sociálních pedagogů. Centrum speciálně-pedagogického poradenství metodicky usměrňuje činnosti školních speciálních pedagogů, ale i sociálních pedagogů ve speciálních školách.</p> <p>Poradenská zařízení mohou zaměstnat kromě odborných zaměstnanců (psychologů, speciálních pedagogů) i další složky výchovného systému, tj. i sociálního pedagoga.</p> <p>(V.č.325/2008)</p>	<p>Plánování a koordinování psychologicko-pedagogické pomoci žákům ve škole je úkolem týmu skládajícího se z učitelů, vychovatelů výchovných skupin a specialistů - psychologové, pedagogové, logopedi, profesní poradci.</p> <p>Tým tvoří ředitel školy a pověřuje koordinátora týmu.</p> <p>U každého žáka se tvoří tzv. Karta individuálních potřeb žáka a je určen počet hodin, forma, způsoby a činnosti práce s žákem. Plán činnosti s žákem je daný předpisem. Na konci práce vytváří závěrečné zprávy.</p> <p>(r.17.11.2010)</p>

Tabulka 15 Další poznámky k poskytování školských poradenských služeb

V poslední části rozhovoru se sociálními pedagogy a školním psychologem byla položena otázka na jejich názor ohledně důležitosti sociálního pedagoga ve školství. Hlavní vypovídající část z jejich odpovědí jsem citovala do tabulky č. 16. Všichni považují sociálního pedagoga za důležitého ve škole, který se může více věnovat dětem v jejich problémech než učitelé.

	Sociální pedagog v ČR	Sociální pedagog v SR	Školní psycholog v Polsku
Názory na potřebnost sociálního pedagoga ve školství	<p>„Tak nevím, jestli je nepostradatelný, ale myslím si, že je hodně potřebný. Protože ve školách často chybí jakýkoliv člověk, který by vedl uceleně veškerou komunikaci jak s rodiči, s úřady, veškeré tyhle činnosti, a nebyl nějak fixovaný vyučováním.“</p> <p>„U nás je to trošku těžší, ti rodiče jsou z znevýhodněného sociálního prostředí, takže i ten přístup k nim musí být trošku víc... lidštější a víc přicházet k nim než oni k nám. Snažíme se je naučit, aby oni se naučili víc chodit do té školy, ale zase nejde to hned a nejde to u každého. Takže si myslím, že ta funkce sociálního pedagoga je potřebná.“</p>	<p>„co jsem tu za ty roky, tak jsme hodně věcí možno odhalili a vyřešili, které by jinak vlastně nabalovaly se na sebe a.. ten člověk by byl zůstal bez pomoci a to dítě.“</p> <p>„...kdyby to bylo systematické, bylo by to v každé škole, tak by to mělo význam pro společnost. Takto je to jen takové, že je nás tu 6 v Trenčíně... děláme si v podstatě každý co chceme, takže já vůbec nevím, co dělají kolegové někteří.“</p>	<p>„...forma kterou je to teď v Polsku organizované není nejlepší. To znamená, že je málo opravdové pomoci žákům a moc je dokumentace.“</p> <p>„Ale určitě to, že je pedagog nebo psycholog ve škole, je dobré, protože vím, jaká je Basia z té a té třídy, a umím o ní něco říct. Vidím, jak se ona rozvíjí, můžu jí pomoc, aby rozvíjela něco dalšího. Kdyby psycholog nebo pedagog nepracoval ve škole, jen v institucích mimo školu, ta osoba by nechtěla přijít. Ne vždy chtějí přijít za učitelem, který je později zkouší ve vyučování a dává jim známky, známkuje jim testy.“</p>

Tabulka 16 Potřebnost sociálního pedagoga - rozhovory

4.6 Závěry komparativní analýzy

Sociální pedagog může pracovat v poradenských službách školy v České republice, na Slovensku a v Polsku, ačkoliv legislativou České republiky není přímo na této pozici definován.

Poradenští pracovníci nabízejí v závislosti na svých kompetencích odborné činnosti zahrnující preventivní činnosti, diagnostické metody, poradenství, intervenční činnosti a terapeutické metody. U sociálního pedagoga na Slovensku se předpokládá využívání sociálně-pedagogických metod, technik a postupů při poradenské činnosti. Výchovný poradce a školní metodik prevence nejsou dostatečně oprávněni nabízet odborné poradenské činnosti na českých školách. Působí spíše jako jejich zprostředkovatelé, proto si myslím, že je nutností ve škole zaměstnat školního psychologa nebo speciálního pedagoga či jiného odborného poradenského pracovníka.

Zajímavostí je, že poradenské činnosti školního pedagoga a školního psychologa v Polsku nejsou podle nového nařízení striktně rozděleny mezi tyto role jako tomu bylo dříve, ale spíše obecněji charakterizovány. Ve všech třech zemích je zřetelná podobnost typů poradenských zařízení.

Dle legislativy je poradenská činnost v České republice zprostředkovávána spíše učiteli, na rozdíl od dřívějšího stavu v Polsku, který se nyní mění a snaží se více zaangažovat právě učitele a vychovatele do poradenství žákům. Všichni odborní poradenští pracovníci spolupracují s dalšími odborníky, vládními i nevládními institucemi. Nejdůležitější formou pomoci je poradenství, které je udíleno většinou individuálně, ale i skupinově. Zaměřuje se nejenom na žáky, ale i na jejich rodiče a učitele. Polské školy novým nařízením směřují k vytváření týmů zahrnujících učitele s odborníky, kteří se v oblasti psychologicko-pedagogické pomoci zaměřují na pomoc jednotlivým žákům. Ta však může probíhat i v menších skupinách rozdělených podle typu problému. Závěrem je nutné říci, že v této oblasti – činnosti pedagogických pracovníků ve školských poradenských službách - byla nejvíce propracována česká koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole, kde byly podrobně specifikovány očekávané úkoly jednotlivých pedagogických pracovníků.

4.7 Závěry z rozhovorů

Rozhovory potvrdily využívání legislativních norem v praxi. Avšak několik zjištění téměř vyvrátilo moje domněnky, které jsem si vytvořila na základě studia celé problematiky uplatnění sociálního pedagoga ve školství.

Na základě rozhovorů jsem dospěla k závěrům, že v oblasti sociální pedagogiky a jejího uplatnění v praxi, je potřeba sebevzdělávání a zajištění si dostupného zdroje informací. Překvapující pro mě byla neexistence metodiky práce sociálního pedagoga ve školách na Slovensku. Z teoretické části této práce mi vyplynulo, že hlubší vědecké zkoumání sociální pedagogiky a zavedení sociálního pedagoga do škol bylo podmíněno zkoumáním jeho role a vytvářením plánů jeho činnosti ve školách. Tedy bude nutné vytvořit ještě metodiku.

Práce sociálního pedagoga na Slovensku a školního pedagoga v Polsku je hodně provázána s psychologií nebo psychologickými metodami. Přestože sociální pedagog na Slovensku spolupracuje se speciálním pedagogem, jelikož školní psycholog na škole není, zabývá se spíše terapeutickými metodami, psychologickými výcviky. Příčinou tohoto stavu je psychologické zaměření vystudovaného oboru sociální pedagogika u respondenty. V Polsku se školní pedagog věnuje sociální péči a poskytováním stipendií dětem. V České republice byl respondent zaměřen spíše na sociální práci, a to na eliminaci záškoláctví, terénní práci s rodiči a koordinaci odborných služeb, což vyplývá ze specifické potřeby školy zaměřené na vzdělávání romských dětí.

Pravidelné „komunitní kruhy“ považuji za jednu z výborných činností sociálního pedagoga ve školství. Na důležitost skupinové práce s dětmi upozorňuje i sociální pedagožka na Slovensku. V Polsku mě mile překvapilo zavedení integračních pobytů, kde je ideální čas na seznámení se odborníka s dětmi, se kterými pak může během roku pracovat a vytvářet si u nich důvěru. Mezi další tvůrčí možnosti kontaktu s dětmi je používána schránka důvěry a školní facebook. I to vyjadřuje, že sociální pedagog by měl být kreativní ve svém přístupu a práci s dětmi.

Sociální pedagog je potřebný jako koordinační pracovník při práci s problémovým dítětem, zprostředkovatel vztahu rodičů s učiteli, úřady. Sociální pedagožka upozorňuje na potřebu metodiky práce a většího zařazení sociálních pedagogů do školského systému. Práce s dětmi v Polsku závisí od důvěry dětí k jiným pracovníkům školy než jsou jejich učitelé, například právě k pedagogovi a psychologovi.

ZÁVĚR

Myslím, že se mi touto prací podařilo přiblížit práci sociálního pedagoga ve školní poradenské činnosti. To třeba v tom, proč je zde potřebný, co vše může žákům a škole nabídnout. Je to však běh na dlouhou trať, než se skutečně objeví sociální pedagog jako pracovník v poradenských službách školy. Bude ještě mnoho, co je potřeba v této oblasti udělat, například ověřit potřeby škol, vytvořit projekty zavedení sociálního pedagoga do škol, rozpracovat podrobněji kompetence sociálního pedagoga ve školách, vytvořit metodické podklady pro tuto pozici a další.

Jako hlavní důvod pro vytvoření místa pro sociálního pedagoga ve školách považuji jeho sociálně-pedagogický přístup k výchově, který by měl přetvářet hodnotové smýšlení člověka, vytvářet podmínky pro seberozvoj, vést jej k sebevýchově a to především skrze vztahovou rovinu skupinové práce, neboť velkou část času tráví děti a mládež v třídních kolektivech mezi vrstevníky.

Tato práce byla zaměřena na srovnání profese sociálního pedagoga v České republice, na Slovensku a v Polsku ve školství, v jeho poradenské oblasti. Poznatky z fungování tohoto jevu z perspektivy jiných zemí mi pomohly nahlížet na tento problém jiným způsobem než je to běžné. Jsou mi určitou formou inspirace pro moji budoucí práci a věřím, že mohou být i zdrojem hodnotných poznatků pro kolegy pracující v této oblasti, ale i při výzkumu profesiogramu sociálního pedagoga.

Práce mě vedla k hlubšímu navázání kontaktu s odborníky z Polska. Zaznamenala jsem též zájem o česko-slovenskou spolupráci sociálních pedagogů z oblasti školních poradenských služeb.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Z. *Koncepcia a plán práce Sekcie sociálnej pedagogiky SPS pri SAV*. Bratislava, 2003. [online] Dostupný z WWW: <http://www.spaeds.org/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=34>.
- [2] BAKOŠOVÁ, Z.: Sociálny pedagóg a jeho kompetencie. In: *Sociálny pedagóg. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava. 2006, s. 27-28.
- [3] BAKOŠOVÁ, Z. 2008a *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. FF UK Bratislava: Public promotion, s.r.o., 2008. 223 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
- [4] BAKOŠOVÁ, Z. 2008b Sociálny pedagóg v škole – Cesta ku kvalite života SR. In *Školská sociálna práca: Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, 2008. s. 145. ISBN 978-80-8082-246-0.
- [5] BAKOŠOVÁ, Z. Perspektívy sociálnej pedagogiky jako vednej disciplíny. *Sociálna pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy. Recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. ISBN 978-80-87182-08-6.
- [6] BABIARZ, M. Role a úkoly školního pedagoga ve škole XXI. století. In *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy. Recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. ISBN 978-80-87182-08-6.
- [7] CICHOSZ, M. *Pedagogika społeczna w Polsce w latach 1945-2005: Rozwój – obszary refleksji i badań – koncepcje*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009. ISBN 978-83-7611-183-4.
- [8] CICZKOWSKI, W. Ewolucja zadań polskiej pedagogiki społecznej. In KAWULA, S. *Pedagogika społeczna: Dokonania-aktualność-perspektywy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009. ISBN 978-83-7611-339-5.
- [9] ČÁP, D. *Výchovné poradenství: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 1.12.2009*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. ISBN 978-80-7357-498-7.

- [10] EMMEROVÁ, I. Súčasný stav v uplatnení sociálních pedagogův na základních a středních školách. *Pedagogické rozhledy : Časopis pro školy a školské zariadenia* [online]. Duben 2009, 18, č. 2, [cit. 2011-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.rozhledy.pedagog.sk/2009.htm>>. ISSN 1335-0404.
- [11] GABURA, J.; PRUŽIŇSKÁ, J. *Poradenský proces*. Praha: Slon, 1995. ISBN80-85850-10-9.
- [12] HRONCOVÁ, J. 2008a; EMMEROVÁ, I. História a súčasnosť sociálnom pedagogiky na Slovensku. In HRONCOVÁ, J.; EMMEROVÁ, I.; KRAUS, B. a kol. *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008. s. 149-170. ISBN 978-80-7414-07-2.
- [13] HRONCOVÁ, J. 2008b Vznik sociálnej pedagogiky v Európe v 19. storočí. In HRONCOVÁ, J.; EMMEROVÁ, I.; KRAUS, B. a kol. *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008. s. 81-89. ISBN 978-80-7414-07-2.
- [14] HRONCOVÁ, J. Sociálna pedagogika v SR v teórii a praxi, historia a súčasnosť. *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy. Recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. ISBN 978-80-87182-08-6.
- [15] KAWULA, S. 2009a Pedagogika społeczna i jej miejsce wśród nauk pedagogicznych. In KAWULA, S. *Pedagogika społeczna: Dokonania-aktualność-perspektywy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009. ISBN 978-83-7611-339-5.
- [16] KAWULA, S. 2009b Program przedmiotu pedagogika społeczna In KAWULA, S. *Pedagogika społeczna: Dokonania-aktualność-perspektywy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009. ISBN 978-83-7611-339-5.
- [17] KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1996. ISBN 80-7067-669-8.
- [18] KRAUS, B. 2008a Vývoj sociálnej pedagogiky v Poľsku. In HRONCOVÁ, J.; EMMEROVÁ, I.; KRAUS, B. a kol. *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe*.

- Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008. s. 98-121. ISBN 978-80-7414-07-2.
- [19] KRAUS, B. 2008b *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [20] KRAUS, B. 2008c ; SEMRÁD, J. Vývoj a současný stav sociální pedagogiky v Čechách. In HRONCOVÁ, J.; EMMEROVÁ, I.; KRAUS, B. a kol. *K dějinám sociální pedagogiky v Evropě*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008. s. 122-148. ISBN 978-80-7414-07-2.
- [21] KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova : k otázkám sociální pedagogiky*. Brno : Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- [22] LORENZOVÁ, J.; POLÁČKOVÁ, V. Specifika pomáhaní v podmínkách školy. In: KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [23] MAĽOVÁ-NIKLOVÁ, M. 2007a *K niektorým otázkam vývoja sociálnej pedagogiky v Poľsku*. Pedagogická orientace, 2007, č. 3, s. 20-29. ISSN 1211-4669.
- [24] MAĽOVÁ-NIKLOVÁ, M. 2007b; KAMARÁŠOVÁ, L. Možnosti uplatnenia sociálneho pedagóga ako koordinátora prevencie sociálnopatologických javov v školskom prostredí . In *Národná spoločnosť pre prevenciu kriminality, trestné právo a súdnictvo* [online]. 2007 [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf>.
- [25] MIKULKOVÁ, M. Sociální pedagog a jeho místo ve školství. In *Sborník* [online]. Brno: IMS, 2007 [cit. 2011-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.socioklima.cz/literatura>>.
- [26] Organizacja systemu edukacji w Polsce. In *Organizacja systemu edukacji w Polsce* [online]. PL : Komisja Europejska, 2009/2010 [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW: <eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/.../PL_PL.pdf>.
- [27] Pedagog szkolny [online]. 2011 [cit. 2011-02-20]. *Charakterystyka zawodu*. Dostupné z WWW: <http://pedagog szkolny.pl/viewpage.php?page_id=1>. ISSN 2081-6375.

- [28] RADZIEWICZ-WINNICKI, A. Stav, potřeby nebo též fenomén polské sociální pedagogiky v období transformace? Tématické okruhy knižních prací (1989-2008). *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy. Recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. ISBN 978-80-87182-08-6.
- [29] SZATUR-JAWORSKA B. Teoretyczne podstawy pracy socjalnej. In: PILCH, T.; LEPALCZYK, I. *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*. Warszawa, 1993. [online] Dostupný z WWW: <<http://www.docstoc.com/docs/68552266/Teoretyczne-podstawy-pracy-socjalnej>>.
- [30] ŠVARÍČEK, R.; ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [31] VAŠÍČKOVÁ, M. Zlínský kraj [online]. 24.5.2007 [cit. 2011-04-02]. *Informace pro žadatele o postupu při vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí*. Dostupné z WWW: <<http://www.kr-zlinsky.cz/docDetail.aspx?docid=47963&nid=6716&doctype=ART>>.
- [32] VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.
- [33] Vězeňská služba České republiky [online]. c2009 [cit. 2011-04-10]. *Pracovní příležitosti*. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/personalistika-1103/pracovni-prilezitosti/>>.
- [34] Interní materiály, metodologické strategie a postupy výzkumného šetření grantové úlohy GAČR č. 406/09/1220 Determinace a rozvoj kompetencí

SEZNAM POUŽITÉ LEGISLATIVY

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě

Zákon č. 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Nářízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků

Nářízení vlády č. 137/2009 Sb., kterým se stanoví katalog prací ve veřejných službách a správě

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Vyhláška č. 317/2005 o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

Metodický pokyn MŠMT č.j. 27 317/2004-24 Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole

Statut Probační a mediační služby. In Probační a mediační služba ČR [online]. [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<https://www.pmscr.cz/zakladni-dokumenty/statut-pms-cr/>>.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch

Vyhláška č. 325/2008 Z. z. o školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie

Vyhláška č. 437/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre jednotlivé kategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 stycznia 2003r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli

Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Syndrom CAN	Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
ČR	Česká republika
IMS	Institut mezioborových studií
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
PF	Pedagogická fakulta
SAV	Slovenská akadémia věd
SR	Slovenská republika
UTB	Univerzita Tomáše Bati

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Kompetence sociálního pedagoga podle Krause	27
Obrázek 2 Kompetence sociálního pedagoga podle Bakošové.....	28
Obrázek 3 Specializace v sociální pedagogice v Polsku.....	37
Obrázek 4 Druhy práce sociálního pedagoga ve škole	41
Obrázek 5 Školský systém v Polsku	48

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Seznam legislativy	61
Tabulka 2 Sociální pedagog jako pedagogický pracovník.....	63
Tabulka 3 Vzdělávání a dokumentace sociálního pedagoga - rozhovory.....	64
Tabulka 4 Diagnostické činnosti sociálního pedagoga.....	65
Tabulka 5 Nápravné činnosti a pomoc sociálního pedagoga.....	66
Tabulka 6 Preventivní činnosti sociálního pedagoga.....	67
Tabulka 7 Činnosti sociálního pedagoga - rozhovory	68
Tabulka 8 Dovednosti sociálního pedagoga, vhodné a nevhodné činnosti a zázemí ve škole - rozhovor.....	69
Tabulka 9 Typy školských poradenských zařízení.....	70
Tabulka 10 Pracovníci školských poradenských zařízení.....	71
Tabulka 11 Spolupracovníci a instituce - rozhovory	71
Tabulka 12 Zaměření poradenských služeb školy	72
Tabulka 13 Poskytování poradenství - rozhovory	73
Tabulka 14 Příjemci služby a spolupráce s odborníky.....	74
Tabulka 15 Další poznámky k poskytování školských poradenských služeb.....	75
Tabulka 16 Potřebnost sociálního pedagoga - rozhovory.....	76

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I Struktura rozhovorů

Příloha P II Přepisy rozhovorů na přiloženém CD

PŘÍLOHA P I: STRUKTURA ROZHovorŮ

Strukturovaný rozhovor se sociálním pedagogem

1. průběh pracovní kariéry, odborné vzdělání a školení

Jaké máte vzdělání?

Kolik let už děláte tuto práci? Vykonával jste podobnou práci dříve? Kolik let?

Prošel jste nějakými kurzy či školeními? Čeho se týkaly? Byly přínosné do praxe?

Čtete nějaké odborné časopisy, knihy, weby, články na internetu?

2. role pedagoga

Jakými činnostmi se při své práci zabýváte? (didaktické, výchovné, preventivní, pečovatelské, sociální)

Jaké dovednosti, znalosti jsou důležité pro tu práci, co děláte?

Jsou na vás kladeny úkoly, které nejsou vhodné? Co byste chtěl při své práci omezit? (Co vám zbytečně zabývá čas?)

Je něco, čemu byste se chtěl při své práci více věnovat? (např. problémy, se kterými za vámi častěji žáci chodí)

Jaké máte k dispozici prostory pro vaši práci? jsou dostatečné? co byste uvítal?

3. poradenství

Poskytujete poradenství? V jaké oblasti? Jakou formou? Jen žákům nebo i rodičům?

Spolupracujete s učiteli? Myslíte si, že k vám mají důvěru? Žádají vás o rady, o pomoc při své práci se třídou, s problémovými jednotlivci?

Chodí za vámi žáci i z vlastní iniciativy, když mají nějaký osobní problém?

Spolupracujete s institucemi a odborníky? Jakými? Využíváte této spolupráce často nebo jste kompetentní řešit většinu problémů sám?

4. dokumentace

Jste povinen si vést nějakou dokumentaci? (např. roční pracovní plán, pracovní deník, záznamy z poradenství) Vedete si svoji neformální dokumentaci?

5. Myslíte si, že je sociální pedagog ve školství důležitý (nepostradatelný)?